

ŞCOALA DOCTORALĂ INTERDISCIPLINARĂ

Facultatea de Litere

Drd. Diana RADU (căs. Tătăruş)

Imaginarul copilăriei în romanul românesc

The Imaginary of Childhood in Romanian Novel

REZUMAT / ABSTRACT

Conducător științific

Prof.dr. Virgil PODOABĂ

BRAȘOV, 2018

COMPONENŢA
Comisiei de doctorat

Numită prin ordinul Rectorului Universităţii Transilvania din Braşov
Nr. 9175 din 4.05.2018

- PREŞEDINTE: - Prof. Univ. Dr.– Rodica Ilie
Universitatea Transilvania din Braşov
- CONDUCĂTOR ŞTIINŢIFIC: - Prof. Univ. Dr. – Virgil Podoabă
Universitatea Transilvania din Braşov
- REFERENŢI:
- Prof. Univ. Dr. – Ştefan Borbely
Universitatea Babeş Bolay, Cluj-Napoca
 - Prof. Univ. Dr – Mircea Martin
Universitatea Bucureşti
 - Conf. Univ. Dr.– Adrian Lăcătuş
Universitatea Transilvania din Braşov

Data, ora şi locul susţinerii publice a tezei de doctorat: 19 iulie, ora 10, sala N I
16

Eventualele aprecieri sau observaţii asupra conţinutului lucrării vor fi transmise
electronic, în timp util, pe adresa tatarusdiana@unitbv.ro

Totodată, vă invităm să luaţi parte la şedinţa publică de susţinere a tezei de
doctorat.

Vă mulţumim.

CUPRINS

	Pg. teza	Pg. rezumat
INTRODUCERE.....	6	9
1. IMAGINARUL COPILĂRIEI- DELIMITĂRI CONCEPTUALE: COPILĂRIE, IMAGINE, IMAGINAR.....	11	13
1.1 Apropieri	11	13
1.2 Imaginea- de la Cenuşăreasa cunoaşterii la regina societăţilor de consum. Drumul de la demistificare la reinitizare şi camuflare.....	18	14
1.3 Concepţia bachelardiană: <i>visările către copilărie şi imaginile care uimesc</i>	21	14
1.4 Imaginarul în concepţia lui Gilbert Durand.....	23	15
1.5 Imaginarul în preocupările cercetătorilor români.....	27	15
1.6 O perspectivă dinamică asupra imaginarii.....	29	16
1.7 Imaginarul literar.....	31	16
1.8 Imaginarul copilăriei şi copilăria imaginarii – cadru metodologic.....	31	16
1.9 Instanţele comunicării: voci de copii, voci de scriitori.....	32	17
1.10 Concluzii.....	34	18
2. COPILĂRIA CA EXPERIENŢĂ DE DESCOPERIRE A LUMII. REALITĂŢI ŞI FANTEZII.....	36	18
2.1 Impasuri.....	36	18
2.2 Case şi familii.....	38	19
2.2.1 Narcisi şi Oedipi.....	38	19
2.3 Spaţiile <i>revelatoare</i> ale copilăriei.....	45	19
2.3.1 Locuri <i>bune</i> , locuri <i>rele</i> , locuri compozite.....	46	19
2.3.2 Spaţii deschise: reveriile solare.....	49	20
2.3.3 Fascinaţia urbană: locuri marcate social.....	53	20
2.3.4 Locuri ale imaginarii.....	54	20
2.3.5 Locurile retragerii.....	57	20

2.3.6 Concluzii.....	60	20
2.4 Timpul copilăriei.....	62	21
2.4.1 Mobilitate și reversibilitate.....	63	21
2.4.2 Timpul revelațiilor, timpul transtemporal; în afara istoriei.....	64	22
2.4.3 Timp al imaginarului și timp al originilor.....	66	22
2.4.4 Prezentul copilăriei, copilăria prezentului.....	68	22
2.4.5 Concluzii preliminare.....	73	23
2.5 Imaginea de sine: identitate și identificare; copilăria la masculin și la feminin; arhetip, stereotip și imagini atipice.....	74	23
2.5.1 Băieți și fete.....	74	23
2.5.2 Concluzii preliminare.....	84	24
2.6 Imaginea despre lume. Copilărie și poezie. Jocuri de limbaj și alte jocuri.	85	24
2.6.1 Copilăria și cuvintele.....	86	24
2.6.2 Cuvintele și imaginile. Reverii și coșmaruri în fața cărții de bucate.	90	24
2.6.3 Sub vraja cuvintelor și lucrurilor. Reveria din debara. Oglindirea.	91	24
2.6.4 <i>Stăpânitorii de adevăr</i> : creatorii de literatură și copiii.....	93	25
2.6.5 Pierderea „harului”.....	94	25
2.6.6 Copilăria și jocurile.....	96	25
2.7 Imaginea sacrului.....	109	25
2.7.1 Imaginea lui Dumnezeu.....	109	25
2.7.2 Reprezentările despre moarte.....	109	26
2.7.3 Sub semnul sacrului: miracole, magii, superstiții, totemuri și tabuuri.....	117	26
2.8 Reprezentări ale răului.....	126	27
2.8.1 Ființe rele.....	126	27
2.8.2 Fobii contemporane: păianjeni, extraterestri, rechini.....	130	27
2.8.3 Alte forme ale răului: celălalt, discriminarea, abandonul, plecarea ca <i>rău necesar</i>	131	27
2.8.4 Copilărie și cruzime. Copilăria între inocență și perversitate.	134	28
2.8.5 Concluzii.....	138	28

2.9 Copilăria și simțul moral.....	139	29
2.9.1 Perioada amorală.....	140	29
2.9.2 Morala de împrumut: etapa suveranității doctrinare a celor mari.....	141	29
2.9.3 Sentimentul vinei.....	142	29
2.9.4 Sentimentul dreptății: răzburările; o morală proprie...imorală.....	143	29
2.9.5 Supermorală: criticarea adulților, diferențe de sisteme morale.....	144	30
2.9.6 Oaze de imoralitate...morală.....	146	30
2.9.7 Concluzii preliminare.....	146	30

3. EXPRESII ALE IMAGINARULUI ARHETIPAL VS. SOCIAL AL COPILĂRIEI ÎN ROMANUL ROMÂNESC – STUDII DE CAZ,

TIPOLOGII	147	30
3.1 Scenarii regresive, paradisuri pierdute, regăsite și (re)inventate.		
<i>Mecanismul nostalgic</i>	148	30
3.1.1 Imaginarul arcadian al copilăriei și paradisul iubirii.....	149	31
3.1.2 Alte iubiri copilărești, mai puțin arcadiene, mai mult „înfîpte” în Istorie.....	152	31
3.1.3 Paradisuri gustative.....	153	31
3.2 O întârziere <i>benefică</i> ?.....	155	32
3.3 Ideologizarea imaginii copilului. Copilul perfect, fără copilărie.		
Punctul de vedere exterior.	160	32
3.4 Tipuri de imaginar social reflectat în romanele despre copilărie.....	161	32
3.4.1 Imaginarul copilăriei românești din prima jumătate a secolului XX	163	33
3.4.2 Imaginarul copilăriei socialiste în romane scrise după '90.....	169	33
3.4.3 Imaginarul copilăriei democratice.....	172	33
3.4.4 Imaginea școlii- modele și antimodele.....	175	33
3.5 Relevanța romanelor românești despre copilărie în contextul extraliterar.....	180	33
3.6 Concluzii.....	183	34
4. CONCLUZII FINALE	185	34
Bibliografie.....	199	36

TABLE OF CONTENTS

	Pg. thesis	Pg. summary
INTRODUCTION.....	6	9
1.THE IMAGINARY OF CHILDHOOD.		
CONCEPTUAL DELIMITATIONS.....	11	13
1.1 Contextualisation.....	11	13
1.2 The Image - from the Cinderella of the knowledge to the queen consumerist society. The path from demystification to remythisation and camouflage.....	18	14
1.3 Gaston Bachelard’s conception: dreaming about childhood and the astonishing. Images.....	21	14
1.4 The imaginary in Gilbert Durand’s view.....	23	15
1.5 The imaginary in Romanian researchers’ studies.....	27	15
1.6 A dynamic perspective of the imaginary.....	29	16
1.7 Literary imagery.....	31	16
1.8 The imaginary of childhood and the childhood of imaginary – methodological frame.....	31	16
1.9 Communication instances: children’s voices, writers’ voices.....	32	17
1.10 Conclusions.....	34	18
2. CHILDHOOD AS THE EXPERIENCE OF DISCOVERING THE WORLD.		
REALITIES AND FANTASIES.....	36	18
2.1 Deadlocks.....	36	18
2.2 Homes and families.....	38	19
2.2.1 Narcissus and Oedipus.....	38	19
2.3 The revealing spaces of childhood.....	45	19
2.3.1 Good places, bad places, hybrid spaces.....	46	19
2.3.2 Open spaces: the solar reveries.....	49	20
2.3.3 Fascination of the city: social marked places.....	53	20
2.3.4 Imaginary places.....	54	20

2.3.5 Privacy places.....	57	20
2.3.6 Conclusions.....	60	20
2.4 The time of childhood.....	62	21
2.4.1 Mobility and reversibility.....	63	21
2.4.2 Time of revelation, transtemporal time; out of history.....	64	22
2.4.3 Time of imaginary and time of the beginnings.....	66	22
2.4.4 Present of childhood, childhood of the present.....	68	22
2.4.5 Conclusions.....	73	23
2.5 Image of Self: Identity and identification; childhood and gender; archetype, stereotype and atypical images	74	23
2.5.1 Boys and girls.....	74	23
2.5.2 Conclusions.....	84	24
2.6 Image of the world. Childhood and poetry. Play and word play.	85	24
2.6.1 Childhood and words.....	86	24
2.6.2 Childhood and images. Daydreams and nightmares in front of the cooking book.....	90	24
2.6.3 Under the magic of the words and objects. The reverie in the closet. The mirroring.....	91	24
2.6.4 <i>Masters of truth</i> : writers and children.	93	25
2.6.5 Loosing the „gift”	94	25
2.6.6 Childhood and play.....	96	25
2.7 Sacred images.....	109	25
2.7.1 Gods’ images.....	109	25
2.7.2 Representations of death.....	115	26
2.7.3 Under the sign of the sacre: miracles, magic, superstitions, totems and taboos.....	117	26
2.8 Representation of the evil.....	126	27
2.8.1 Evil being.....	127	27
2.8.2 Contemporary phobias: spiders, aliens, sharks.....	130	27
2.8.3 Other forms of evil: the other, the discrimination, the abandonment; the leaving as a necessary evil.....	131	27
2.8.4 Childhood and cruelty. Childhood between innocence and perversity.....	134	28
2.8.5 Conclusions.....	138	28

2.9 Childhood and moral sense.....	139	29
2.9.1 Amoral period.....	140	29
2.9.2 <i>Borrowed</i> morality: the stage of adults' sovereignty.....	141	29
2.9.3 Feeling of guilt.....	142	29
2.9.4 Feeling of right: the revenge; the own (im)moral system.....	143	29
2.9.5 <i>Overmorality</i> : criticizing the adults, differences between moral Systems.....	144	30
2.9.6 Oases of (im)morality.....	146	30
2.9.7 Conclusions.....	146	30
3. EXPRESSIONS OF THE ARCHETYPAL IMAGINARY VS. SOCIAL IMAGINARY OF CHILDHOOD IN ROMANIAN NOVEL.	147	30
3.1 Regressive scenarios, lost, regained and (re)invented paradise. <i>The nostalgic mechanism.</i>	148	30
3.1.1 The arcadian imaginary of childhood and the paradise of love.....	149	30
3.1.2 Other childish loves, less <i>arcadian</i> , more related to History	152	31
3.1.3 Paradise of the taste.....	153	31
3.2 A benefic delay?.....	155	32
3.3 Ideologization of the child's image. The perfect child, without childhood. An outsiders' perspective.	160	32
3.4 Types of social imaginary reflected in novels about childhood.....	161	32
3.4.1 The imaginary of romanian childhood in the first half of XX century	163	33
3.4.2 The imaginary of communist childhood, in novels written after the 90's.....	169	33
3.4.3 The imaginary of contemporary childhood.....	172	33
3.4.4 The image of the school.....	175	33
3.5. Importance of the Romanian novels about childhood in extraliterary context.....	180	33
3.6. Conclusions.....	183	34
4. FINAL CONCLUSIONS.....	185	34
Bibliography.....	199	36

INTRODUCERE

Lucrarea de față reprezintă un studiu al imaginarului copilăriei, cu aplicație pe proza românească de mari dimensiuni, în special romane, dar și câteva nuvele și memorii considerate reprezentative pentru literatura noastră modernă și contemporană. Deși tema copilăriei a mai fost abordată în teze de doctorat anterioare, lipsește din studiile recente o analiză din perspectiva imaginarului acesteia. Necesitatea unei asemenea cercetări apare în contextul importanței sporite pe care le-au dobândit în societatea actuală imaginarul și conceptul de imagine, cât și copilăria, în multiplele lor dimensiuni: ca exerciții de (auto)cunoaștere și refulatorii, ca manifeste, ca forme de manipulare, ca modalități de expresie artistică etc. Consacrat ca obiect al antropologiei, imaginarul câștigă tot mai mult teren în preocupările umaniste, fiind un concept viu și complex, întrucât înglobează atât o dimensiune universală, atemporală, cât și una determinată istoric și cultural. De asemenea, imaginarul se asociază procesului de creație a minții și, în definitiv, produsului artistic. În acest caz, imaginarul nu se opune, așa cum am fi tentați să credem, realului, căci rezultatul imaginației este unul cât se poate de real, cu existență de netăgăduit. Imaginea, pe de altă parte, în calitate de element de bază al imaginarului și nu numai, are un statut controversat în lumea actuală, prin prisma scopurilor cu care este folosită, percepția generală fiind una a devalorizării sale, având în vedere invazia cantitativă favorizată de explozia tehnologică și mediatică. Copilăria, la rândul ei, reprezintă o temă inepuizabilă, pentru simplul fapt că denumește o perioadă fundamentală a existenței, care cuprinde un șir de experiențe esențiale pentru ființa umană. Din conexiunile celor trei noțiuni se nasc o mulțime de piste de explorat și întrebări ale căror răspunsuri le-am căutat, prin prezenta lucrare, în literatura română.

Preocuparea pentru subiectul ales are, așa cum am sugerat mai devreme, o justificare mai largă, extraliterară, anume impactul conceptului de copilărie asupra societății noastre (de inspirație occidentală la momentul actual), care îi acordă, în mod cert, o atenție sporită. Acest fapt este vizibil prin discursul care a luat un avânt de neimaginat, atât la nivel academic, cât și în expresia publică „populară”, în toate mediile și pe toate canalele. Contextul, așadar, este cel care conduce implicit la o survolare a literaturii despre copilărie, pe de o parte pentru a surprinde felul în care concepțiile și mentalitățile aferente se reflectă în romanele din diferite perioade, iar pe de altă parte pentru a observa în ce fel reprezentările literare contribuie la păstrarea elementelor imuabile ale ideii de copilărie. Relația este, așadar, reciprocă, întrucât

conceptul ca atare se ilustrează literar, dar și literatura contribuie la rândul său la redefinirea, rafinarea și, probabil, conservarea acestuia.

O analiză din prisma literaturii relevă, de asemenea, percepția artistică asupra copilăriei, venind în completarea celor din sociologie, psihologie, educație morală, civică și spirituală, filosofie, antropologie ș.a.m.d. Modul literar de exprimare se distinge de ele și totodată are avantajul de a le putea cuprinde, într-o eventuală intenționalitate, adăugând componenta estetică și pe cea ficțională/ imaginară. Aici intervine supremația discursului literar asupra celorlalte, prin crearea unor imagini îmbogățite, plurivalente, extrem de sugestive, povestea despre copilărie valorând în sine, dar întotdeauna puțin mai mult de atât.

În reflectarea universului literar al copilăriei, rolul imaginarului, înțeles în special ca forță creativă, este indiscutabil. De altfel, raportul este mutual: copilăria aparține imaginarului și invers. Depinde căruia îi atribuim statutul de concept „director”. Prima relație poate fi înțeleasă ca pasiune, propensiune a copilăriei spre imaginație, căreia i se abandonează spontan. În același timp, însă, și imaginarul devine *al copilăriei*, în sensul în care ajunge să o definească și să se definească prin ea. Cum i-am putea înțelege imaginarul, având în vedere caracterul său complex, statornic și fulgurant deopotrivă? Un răspuns îl conține literatura, pentru că are meritul să surprindă ipostaze („imagini” în sens larg) relevante ontologic. Mai mult, îndreptarea atenției către autorii români ar conduce și la schițarea reprezentărilor unui imaginar „românesc”, în eventualitatea în care acceptăm existența tentei identitare asociate, dincolo de dimensiunea universală evidentă. Astfel, cercetarea își află justificarea, pentru că pune în discuție în ce măsură predomină în discursul literar ficțional al copilăriei imaginile arhetipale și în ce măsură sunt prezente „imagini românești” ancorate istoric și social; care sunt acestea și mai ales ce recurență au. Lucrarea urmărește, de asemenea, și modul în care supraviețuiesc arhetipurile în literatura contemporană. În aceeași linie, studiul devine important prin latura sa inevitabil comparativă. Dată fiind abordarea tematistă, sunt urmărite imaginile copilăriei de ieri și de azi, din prezent și de acum mai bine de un secol, așa cum apar în romanele scriitorilor consacrați, dar și a celor care încearcă să se afirme, cu scopul de a surprinde puncte comune și, evident, de a oglindi mai multe perspective, concepții și mentalități (tributare schimbărilor socio-istorice), asociate temei.

Un alt argument pentru tema aleasă îl constituie faptul că textele selectate, cele mai multe scrieri cu fundal autobiografic, evidențiază funcționalitatea memoriei copilăriei, cu ale sale calități speciale; o memorie care se întrepătrunde cu imaginația, capabilă să refacă acel univers în culori vii, cu detalii minuțioase, regăsind semnificații pierdute și tinzând către o

imagine ideală; o memorie individuală, bazată pe schema arhetipală și care relaționează cu memoria colectivă, nu neapărat în sens antropologic, cât mai degrabă generaționist.

Dincolo de chestiunea memoriei, retorica imaginii copilăriei are un impact deosebit, Discursul implicit al unei fotografii, de pildă, este condensat și sugestiv, pe alocuri chiar cu potențial manipulator. Ce loc îi rămâne, în această lume sufocată de imagini foto și digitale, imaginii literare? Cum se raportează aceasta la sensibilitatea individului contemporan? Care este rolul său în raport cu evoluția percepției asupra copilăriei? Ce diferență există (dacă există) între filosofia recentă despre copilărie și modul în care este transpusă literar la autorii români? Sunt doar câteva dintre întrebările care justifică demersul nostru de cercetare.

În această epocă, în care se încurajează din ce în ce mai mult empatia, literatura în discuție activează o zonă spirituală profund participativă, mizând pe o experiență inițială, inițiativă și definitorie. Este necesar să ne oprim asupra sa pentru a ne (re)cunoaște și pentru a fi capabili să înțelegem copilăria actuală, fără să cădem în eterna capcană a conflictului dintre generații și fără să uităm specificul acestei perioade limitate în realitate, dar nelimitate în varianta artistică. Ce este copilăria? O perioadă din viața umană, o stare de spirit, un șir de experiențe, un concept, o atitudine față de viață și lista poate continua. În orice caz, nu este ceva de neglijat, ci, dimpotrivă, ceva care contează pentru fiecare dintre noi, într-o oarecare măsură. Semnificația pe care i-o atribuim se completează, evident, prin ceea ce trăim, și, mai târziu, prin ceea ce citim, iar imaginile sub care scriitorii aleg să o reprezinte sunt cumva ale lor, dar și ale noastre (chiar înainte de lectură!), tot așa cum copilăria este/ a fost a lor, dar, fără îndoială, și a noastră. Așadar, lucrarea de față își dorește să răspundă și unei nevoi de identificare, de recunoaștere retrospectivă a unui univers familiar, ale cărui embleme sunt importante pentru orice cititor, întrucât comunică implicit despre el. Este, credem, evidentă importanța literaturii despre copilărie. Cercetarea mizează tocmai pe relevanța ei, fiind o formă de metadiscurs care își propune o analiză a acestei literaturi din perspectiva conceptului de imaginar, operând anumite selecții, identificând subteme și motive recurente, imagini elocvente, arhetipuri și stereotipuri, structuri și elemente „ontologice” reprezentative. Astfel, ea devine, sperăm, un instrument pentru cercetătorul din domeniul filologic, dar poate fi utilă pentru întregul câmp umanist, ca lucrare ce conectează literatura cu mai multe discipline (antropologia, sociologia și psihologia, istoria, istoria mentalităților ș.a.)

În altă ordine de idei, prin aplecarea asupra copilăriei la autorii români, studiul dobândește caracter sintetic, deschizând posibilitatea unor cercetări comparatiste ulterioare (aceeași temă la autorii altor literaturi, din același spațiu geografic și cultural sau din spații diferite), contribuind la o perspectivă extinsă. În același timp, lucrarea poate fi interesantă din exterior,

pentru cercetătorii străini preocupați de imaginea literară (și nu numai) a copilăriei românești, precedând sau succedând lectura propriu-zisă a romanelor. Considerăm, astfel, că tema aleasă este una ofertantă, nerestrictivă, globală (cu rezerva de rigoare pentru utilizarea termenului), actuală și importantă atât pentru lectorul specializat, cât și pentru cititorul obișnuit, pasionat de literatură, care dorește să aibă o privire de ansamblu asupra reprezentărilor despre copilărie, în romanele românești.

Un aspect semnificativ ce poate juca rol de argument este legat de însuși caracterul aparent paradoxal al copilăriei: simultan imuabil și în evoluție. Este un concept ce se reinventează periodic, dar păstrează recognoscibilă structura de adâncime, cea care-i asigură continuitatea și coerența. Pornind de la contextul literar, prin comparație, putem cerceta dacă modul real în care se copilărește astăzi mai are ceva în comun cu expresia sa livrescă sau dacă cea din urmă a devenit doar un exponent artistic.

De ce am simțit nevoia să particularizăm tema printr-o abordare din prisma imaginarului? În primul rând, pentru că, intuitiv, am asociat de la bun început cele două noțiuni. Nu putem concepe copilăria fără imagini marcante și fără puterea imaginației. La fel, imaginarul (în sens individual și colectiv) își are originea într-un stadiu al pre-conștiinței sau în așa-numita copilărie a conștiinței. În plus, am dorit o revalorizare a imaginilor autentice ale copilăriei, în raport cu torentul de imagini oarecum pervertite, din sfera marketingului care au drept miză copilăria din perspectiva comercială sau cele care o folosesc în scop ideologic, propagandist. Dacă acestea din urmă ar fi variantele interesate, ne-am propus să căutăm mai degrabă imaginile copilăriei dezinteresate (cu valoare instrinsecă) și cu certitudine interesante. Deși imaginarul este un concept intimidant de vast, în același timp este și provocator, mai ales prin corelarea cu noțiunile de imaginație și imagine, atât de relevante în câmpul literaturii, dar și în sfera copilăriei. Cu alte cuvinte, pare a fi un concept punte între cele două tipuri de creativitate a copilului și a scriitorului.

În concluzie, cercetarea de față capătă o justificare semnificativă și pentru literatură în sine. Prin sondarea relației dintre copilărie și spiritul creator, ea revelează elemente definitorii inclusiv pentru procesului scrierii literare, căci, metaforic, scriitorul nu este altceva decât un copilul perpetuu (nu în sensul imaturității, ci în cel al originalității), fapt ce îi permite să fie inspirat și să-și reprezinte lumea într-o lumină mereu proaspătă, inedită.

CAP.I. IMAGINARUL COPILĂRIEI – DELIMITĂRI CONCEPTUALE.

Puncte de plecare: copilărie, imagine, imaginar

I.1 Apropieri

Există o bogată literatură cu copii și despre copilărie, ce vizează o dimensiune de profunzime. Literatura despre copilărie valorifică adesea biografia, având ca miză conturarea unor relații cu potențial simbolic, social, estetic, etic etc. Ce ne-a interesat în prezenta cercetare a fost să surprindem acele elemente specifice ale copilăriei, așa cum se reflectă ele în proza românească modernă și contemporană, în romane autobiografice și/sau de ficțiune. Să studiem, deci, imaginarul copilăriei, reconstruit de adult.

Imagine, imaginar, imaginație sunt termenii aceleiași familii lexicale. La nivelul înțelegerii comune, considerăm imaginarul o sumă de imagini produse de imaginația umană. Astfel, imaginea este produs, imaginarul este „tezaur”, iar imaginația este capacitatea/ instanța psihică producătoare. Cum se formează imaginile este o întrebare deloc puerilă, la care au încercat să răspundă, pe rând, psihologi, antropologi, filosofi și fenomenologi.

Psihologia clasică plasează imaginea ca fenomen post-perceptiv, concepție care duce la considerarea imaginii drept copie degradată, în sens platonician. Pentru romanticii germani însă, la fel ca și pentru Bachelard, Jung sau Gilbert Durand, imaginea are un statut privilegiat, iar imaginația este una din facultățile mentale cele mai valoroase.

Mircea Eliade accentuează faptul că imaginile și simbolurile au funcție de cunoaștere, de reintegrare a omului într-un spațiu paradiziac primordial, scoțând ființa din lumea istorică, mărginită, temporalizată. Un aspect lingvistic semnificativ pe care l-am remarcat, este acela al dublei funcționări a cuvântului imaginar, atât ca adjectiv, cât și ca substantiv. Ca adjectiv, trimite la ideea de ficțiune/creație a minții, înțelegea ca recompunere a unei lumi originale. Ca substantiv, ar reprezenta depozitarul populat de reprezentările despre lume pe care omul le moștenește sau dobândește de-a lungul existenței și care se vor reflecta în produsele sale culturale. Ni se pare relevant pentru clarificarea noțiunilor discutate, pe de o parte, că imaginea pare să țină mai mult de interioritatea persoanei, decât de exterioritate. În ciuda aparenței, imaginea nu este ceva obiectiv/ impersonal, ci ceea ce o conștiință este capabilă să creeze. Este, așadar, nu ceea ce „se vede”, ci ceea ce omul vede și mai ales acel „cum vede”.

Pe de altă parte, conform teoriei jungiene, individul se naşte cu nişte matrici mentale care vor impune imaginaţiei anumite traiecte şi reprezentări. Evident că evoluţia istorică şi socială vor oferi un anumit stil şi complexitate reprezentărilor, dar în structura de adâncime, vor exista mereu, ascunse sau vizibile, imaginile arhetipale.

I.2. Imaginea – de la Cenuşăreasa cunoaşterii la regina societăţilor de consum. Drumul de la demistificare la remitizare şi camuflare

Am folosit această metaforă pentru a sublinia traseul pe care îl urmează imaginea în filosofie, dar mai ales percepţia iniţială asupra ei, în tradiţia europeană. Gilbert Durand dovedeşte, raportându-se la curente de gândire importante, puternica tendinţă de negare a valorii imaginii, acuzată de falsitate. Imaginarul începe să-şi reîntre în drepturi prin estetica preromantică şi romantică. Apoi, relativismul societăţii contemporane, descentrate, imposibilitatea şi limitările ştiinţei, scepticismul şi totodată nevoia de a da sens lumii şi vieţii, îi fac pe cercetătorii secolului al XX-lea să reconsidere zonele mai puţin explorate, prin revalorizarea şi reabilitarea imaginarului, prin aplecarea spre mitic şi prin încercarea de reconectare la mecanismele sale metafizice, printr-un nou tip de cunoaştere, mai echilibrată şi mai puţin vehementă. Acest context se suprapune cu tendinţa de a folosi imaginea la nivel maximal, ca formă de manipulare media, ca armă ideologică, sau în scop propagandist/consumerist. Ceea ce devine, însă, cu adevărat problematic este faptul că această inflaţie imagistică face cu atât mai grea discernerea imaginilor cu semnificaţie/ pregnanţe simbolice de cele, să zicem, golite, clişezate, propagandistice. Acest lucru ar presupune educarea publicului şi activarea unei grile estetice şi morale.

I.3. Concepţia bachelardiană: visările către copilărie şi imaginile care uimesc

Gaston Bachelard a acordat o atenţie sporită copilăriei ca experienţă cu potenţial creator, mai ales prin forţa pe care imaginile sale o imprimă creaţiei poetice. În *Poetica reveriei*, Bachelard a analizat legătura dintre imagine-imaginaţie şi copilărie. În primul rând, el conturează în manieră originală, cvasipoetică noţiunea de reverie, pe care o numeşte o „stare de odihnă binefăcătoare” ce îl ajută pe om să se sustragă realităţii supresive, eliberându-l de „funcţia realului”. Reveria ar fi, deci, o modalitate de eliberare cu efect terapeutic. Mai departe, autorul delimitează imaginaţia şi reveria de memorie. Reveria nu stă sub semnul temporalităţii, al istoricităţii. Amintirile dragi ale copilăriei sunt preluate din memoria istorică în cadrul reveriei, asupra lor acţionând imaginaţia, tocmai pentru a putea oferi individului supremul sentiment de confort. În reverie, copilăria apare, reimaginată, aureolată, iar

Bachelard, pe urmele romanticilor, o asimilează cu „stadiul poetic al interpretării lumii”. Cercetătorul atrage atenția că aceste imagini nu sunt pure amintiri, ci trec prin filtrul imaginației.

I.4. Imaginarul în concepția lui Gilbert Durand

Teoria sa este una deosebit de elaborată și de lucidă, o demonstrație de forță, care pornește de la conceptele cheie (imagine, schemă, simbol). Astfel, imaginea are următoarele caracteristici: transcendența, integralitatea obiectului imaginat și spontaneitatea, în opoziție cu opinia conform căreia orice imagine se formează succesiv. Imaginea se justifică ontologic și echivalează cu simbolul, fiind o exteriorizare a pulsionilor interioare, o defulare. Referitor la imaginea de tip simbolic, sensurile acesteia sunt generate și de influențele socioculturale, dar, în ciuda degradării, păstrează reminiscențe arhetipale. Antropologul reduce imaginarul la o structură binară, extrem de operantă: regimul diurn-patern-masculin, având în centru imaginile generate de reflexul postural și reunind imaginile armelor, ale ascensiunii și purificării; regimul nocturn-matern-feminin, care reunește reprezentări generate de reflexul de nutriție și de cel sexual, având în centru tehnica recipientului, habitatului, valorile alimentare, sociologia materială.

I.5. Imaginarul în preocupările cercetătorilor români

În context autohton, școala clujeană manifestă în prezent un interes aparte pentru studiul imaginarului. Înființat relativ recent, în 2002, la Facultatea de Litere din Cluj-Napoca, Centrul de Cercetare a imaginarului Phantasma realizează o serie de dezbateri menite să ofere un cadru conceptual și metodologic pentru studiul imaginarului est-european. Curând, acest centru a fost inclus în rețeaua internațională Centres de Recherches sur l’Imaginaire (CRI) al căror promotor a fost chiar Durand. Referindu-ne acum la studii mai aplicate dedicate imaginarului, există abordări remarcabile, unele scrise cu mult înainte de teoretizarea clujeană: esul lui Negoieșcu despre poezia eminesciană (1968, prima ediție), volumul Elenei Tacciu, *Eminescu. Poezia elementelor*, (1978) sau mai recenta monografie realizată de Caius Dobrescu (*Mihai Eminescu. Imaginarul spațiului privat. Imaginarul spațiului public*, 2004). Ultima se caracterizează printr-o structurare inedită a operei poetice, în funcție de cele două dimensiuni ontice explorate intens în Romantism, în vreme ce primele două particularizează în manieră artistică tema bachelardiană a elementelor.

I.6. O perspectivă dinamică asupra imaginarului

Pentru Lucian Boia, imaginarul este un produs al spiritului, în care arhetipurile funcţionează ca „structuri deschise”, în evoluţie, combinându-se şi adaptându-se continuu la mediul social. Imaginarul conţine, deci, structuri dinamice. Autorul compară imaginarul cu o structură de tip aisberg, sugerând că, de fapt, partea sa cea mai consistentă rămâne obscură, neelucidată (şi probabil de aici magnetismul ei). Totodată, atrage atenţia asupra ideii că orice reprezentare este impregnată de puterea imaginarului.

I.7. Imaginarul literar

Imaginarul literar este una din expresiile imaginarului (înţeles ca ansamblu al structurilor şi reprezentărilor mentale de tip social-antropologic); o actualizare a imaginarului social¹ şi ar reprezenta o transpunere selectivă a celui din urmă. O analiză a imaginarului literar e valoroasă intrinsec, dar ea îşi sporeşte valoarea prin raportare la imaginarul social.

I.8. Imaginarul copilăriei şi copilăria imaginarului – cadru metodologic

Scopul cercetării este de a analiza imaginile la care recurg scriitorii pentru a crea/recrea universul copilăriei. Am încercat să urmărim în ce măsură este tematizată puterea imaginaţiei copilului şi mai ales formele sub care ea se manifestă din perspectiva personajelor copii sau a naratorilor adulţi care îşi rememorează copilăria. Ne-a interesat să observăm elementele atemporale/ arhetipale, dar şi să surprindem elementele determinate socio-istoric. Am analizat modul în care se structurează imaginarul în scrierile cu caracter autobiografic, precum şi în operele de heterodiegeză ficţională. Metoda principală a fost cea comparatist-tematistă. Autorii la care ne-am oprit acoperă o perioadă literară relativ vastă, de la începutul secolului al XX-lea: Max Blecher- (*Întâmplări din irealitatea imediată*), Lucian Blaga (*Hronicul şi cântecul vârstelor*), Paul Goma (*Din Calidor, Arta refugii, Sabina*), ajungând până la cele mai recente proze care abordează direct sau adiacent universul copilăriei: Ovidiu Verdeş (*Muzici şi faze*), Mircea Cărtărescu (*Nostalgia, Orbitor*), Simona Popescu (*Exuvii*), Gheorghe Crăciun (*Pupa russa*), Florina Ilis, T.O. Bobe, Cecilia Ştefănescu, Ana-Maria Sandu, Dan Lungu, Cezar Paul-Bădescu etc. Criteriile pe care le-am avut în vedere în alegerea autorilor au fost: criteriul tematic, receptarea pozitivă a criticii, reprezentativitatea în raport cu istoria literară, originalitatea scriiturii. În privinţa cărţilor recente şi foarte recente, selecţia s-a făcut tematic şi ţinând seamă de cronicile cărţilor, dar şi de relevanţa conţinutului în raport cu

¹ În accepţiunea dată de Charles Taylor în *Social Modern Imaginaries*

problemele lumii actuale. Ne-am folosit de bagajul teoretic oferit de psihanaliză, antropologie, psihologie, istoria mentalităţilor şi sociologie, în funcţie de modalitatea cea mai potrivită de abordare. Un alt aspect urmărit a fost modul de structurare a imaginarului copilăriei în romanele apărute după 1989; cum este privită retrospectiv copilăria de către scriitorii tineri care s-au format în timpul dictaturii comuniste.

Articularea discursului propriu-zis a fost gândită sub forma unor *constelații*² tematice şi imagistice, astfel încât se va observa pe parcursul tezei o reluare a romanelor, sub aspecte diferite. Fiecare subcapitol poate fi perceput ca o acumulare concentrică de imagini/reprezentări frecvente şi relevante în raport cu tema şi corpusul analizat. În primă fază, am încercat, trecând prin bibliografia de specialitate, stabilirea aparatului conceptual al lucrării, cu menţiunea că, pe parcurs, noţiunile se redefinesc/ se îmbogăţesc şi în funcţie de corpusul romanelor. În etapa a doua, am propus o schemă generală de abordare a textelor, care cuprinde mai multe paliere existenţiale reprezentative, din punctul nostru de vedere, pentru tema aleasă. Analizele au ca punct de sprijin în mod recurent ideea superiorităţii experienţei copilăriei. Poziţionarea frecventă a temei în câmpul extraliterar (cultural, social, economic, politic etc) face şi ea parte din metoda de lucru, printr-o înţelegere a influenţelor asupra literaturii despre copilărie. Intenţia finală a fost de a oferi o sistematizare a imaginarului copilăriei din romanele citate cât mai validă, coerentă şi relevantă.

I.9. Instanţele comunicării: voci de copii, voci de scriitori

Cine vorbeşte într-un roman al copilăriei?

În romane, imaginarul copilăriei este doar în mod convenţional *al copilăriei*, deoarece el este producţia sau re-producţia unui adult, a cărui perspectivă e fidelă într-o proporţie discutabilă.

Pentru început, diferenţa esenţială apare între texele ficţionale heterodiegetice şi cele homodiegetice, marcat autobiografice, cu observaţia că ultimele nu exclud ficţionalizarea.

S-ar părea că o condiţie importantă pentru redarea cât mai autentică a imaginii copilăriei este proiectarea scriitorului ca narator-copil sau identificarea scriitorului cu personajul-copil, identificarea copilăriei eului biografic cu cea a personajului pe care l-a creat. Această identificare poate fi una asumată (vezi Creangă, Goma, Simona Popescu etc), dar, în acelaşi timp, când poziţia asumată lipseşte, ea este verificabilă cu biografia scriitorului cu note sau scrieri memorialistice. Cel mai adesea, discursul adultului se topeşte în cel al copilului de altădată şi numai din când în când scriitorul mai poate rosti câte o frază, un comentariu

² Concept durandian

nostalgic sau o ironie jucăuşă. Astfel, vocea copilului și a maturului pot alterna, așa cum se întâmplă la majoritatea autorilor analizați, de la Creangă, Blecher, Goma, la Simona Popescu sau la Gheorghe Crăciun. Această distanță se realizează prin anumite strategii discursive care fac posibilă receptarea de către cititor a vocii dominante. Uneori este suficientă stricta delimitare a planurilor temporale: prezentul scriitorului vs. trecutul copilăriei. Alteori, perspectiva adultă pare să paraziteze povestea copilului, fiind un simplu metatext, un comentariu al episoadelor copilăriei.

I.10. Concluzii preliminare

Incursiunea succintă realizată în delimitarea conceptului de imaginar dovedește faptul că este vorba despre un subiect care oferă numeroase posibilități de explorare. Imaginarul social, literar, universal, raportat la o epocă istorică; imaginarul ca disponibilitate mentală transistorică; sunt doar câteva piste de abordare. Cercetarea actuală tinde spre privilegierea imaginarii, înțeles ca alternativă metodologică și ca zonă de potențialități în sfera autocunoașterii umane, sugerând ideea că răspunsurile la marile întrebări se află mai degrabă în interiorul decât în afara noastră. Imaginarul poate fi definit atât ca produs, cât și ca proces/funcție ce imprimă note distinctive reprezentărilor noastre despre lume. El are la bază o serie de invarianți/ arhetipuri, care se adaptează în permanență la timpuri, imprimându-le acestora elemente specifice.³

Copilăria stă din multe puncte de vedere sub semnul imaginarii. Așa cum demonstrează Gaston Bachelard, ea este etapa în care avem acces nemijlocit la marile imagini, dar totodată perioada în care imaginația/ funcția creatoare învăluie lumea în fericire.

CAPITOLUL II. COPILĂRIA CA EXPERIENȚĂ DE DESCOPERIRE A LUMII. REALITĂȚI ȘI FANTEZII.

II.1. Impasuri

Pornind de la teoria lui Marthe Robert, care sugerează că orice roman reprezintă sublimarea artistică a conflictului psihanalitic personal, așa-numitul *roman familial*, ne vom

³ Studiile despre imaginar preferă abordarea acestuia prin asociere cu o anumită perioadă istorică/ un anumit spațiu sau stadiu al dezvoltării tehnice. Cartea lui Jaques le Goff, de pildă, analizează imaginarii medieval. Un studiu românesc are ca obiect imaginarii perioadei comuniste. Acest lucru dovedește că dimensiunea istorică nu e lipsită de relevanță și o tratare a imaginarii eludând-o cu bună știință este o abordare incompletă.

orienta să identificăm reprezentările despre sine ale copiilor din romanele româneşti, sub egida celor două mari figuri/ stadii ale conflictului freudian: Narcis şi Oedip.

II.2. Case şi familii

II.2.1. Narcisi şi Oedipi

Trecând în revistă romanele despre copilărie ale lui Blaga, Goma şi ale contemporanilor Ana Sandu, Dan Lungu câteva idei se conturează: în primul rând, având în vedere etapele conflictului psihanalitic, imaginea despre sine a copilului se modifică. Imaginarul este cel care îl ajută să-şi creeze o identitate convenabilă. Regăsim personaje narcisiace, tributare fanteziilor compensatorii, jocurilor şi poveştilor care le fac viaţa suportabilă şi chiar interesantă; ei nu au devenit cu totul Oedipi. În acelaşi timp, ipostazele oedipiene ale unor personaje sunt remarcabile prin dramatismul pe care îl imprimă conflictului. Imaginea despre sine a copilului, aşa cum reiese şi din analiza pe texte, se raportează la cele două opţiuni: identificare de tip narcisist cu părinţii (care vor deveni oglinda acestuia) sau identificare prin opoziţie, prin negarea părinţilor/cel puţin a unuia dintre ei.

II.3. Spaţiile *revelatoare*⁴ ale copilăriei

Spaţiul este o dimensiune intens valorificată de scriitorii care recreează universul copilăriei, începând cu imaginea casei părinteşti şi continuând cu numeroase locuri exterioare. În urma analizei corpusului, am stabilit o clasificare a acestor spaţii, trecute prin filtrul imaginarului.

II.3.1. Locuri *bune*, locuri *rele*, locuri *compozite*

Un lucru remarcat este percepţia subiectivă asupra spaţiilor copilăriei. Ceea ce este un loc plăcut pentru cineva, nu este în mod necesar preferat de altcineva. Pentru copilul din romanul lui Blecher, spaţiul „blestemat” e poiana mică din capătul unei alei a parcului, o zonă relativ sălbatică, cu vegetaţie neîngrijită sau scobiturile malurilor râului, pline de coji de seminţe. La polul opus este podul, spaţiul binevoitor al intimităţii absolute. Un gang obscur, o pivniţă secretă reprezintă pentru băiat locuri ale explorării, conotate ambivalent. Ca variantă a podului regăsim mansarda protectoare, plină de cărţi (Eliade). Podul este reţinut ca spaţiu al magnetismului irezistibil şi în romanul *Pupa russa* de Gheorghe Crăciun.

⁴ Am folosit ca sursă de inspiraţie cartea lui Virgil Podoabă, *Fenomenologia punctului de plecare*, Editura Universităţii Transilvania, Braşov, 2008

II.3.2. Spații deschise: reveriile solare

Acestea se revendică în mare parte din modelul livresc al *Amintirilor din copilărie*. Imagini ale satului, ale explorării zonelor pitorești, cu vegetație și natură învăluită de soare regăsim la Blaga, Crăciun, dar și la mai tinerii Călin Ciobotari, Radu Pavel-Gheo sau Ovidiu Pop.

II.3.3. Fascinația urbană: locuri marcate social

Un spațiu care evocă prin excelență copilăria urbană este magazinul de jucării. În *Nostalgia* (1993) lui Cărtărescu, magazinul poartă numele de *Scufița Roșie* și reprezintă locul „feeric” în care copila mergea ocazional cu mama. Orașelul Copiilor apare evocat de eroina nuvelei *Rem*, ca loc spectaculos, în primul rând prin perspectiva dimensiunilor gigantizate. Bradul de Crăciun este „până la ceruri”, iar auriul, albastrul, purpuriul și roșul domină tabloul. Orașelul devine aproape hipnotic prin multitudinea de stimuli: tonetele cu acadele, sticlulele cu citronadă, formele din zahăr colorat sau Moșii din turtă dulce, oglinzile, machetele din ipsos, luneta cu sticlă colorată.

II.3.4. Locuri ale imaginarului

Am denumit astfel spațiile asupra cărora se proiectează elemente ale imaginației copilului, producând un declin al fanteziei. Ele pot fi orice locuri obiective, transformate în poveste de joc/mintea copilului: o toaletă de curte văzută ca un ținut al groazei, un camion ruginit devenit tărâm magic (Cărtărescu), un apartament dintr-un bloc comunist transformat în palatul sultanului Harun al Rashid (frații Florian) etc.

II.3.5. Locurile retragerii

Naratoarea *Exuviilor* (cartea Simonei Popescu) dedică un capitol întreg „văgăunilor” copilăriei sale. Este vorba de acele spații retrase, în care fata avusese acces la stări și sentimente unice. Magazia cu cereale de la țară, pățulul, podul casei, beciul, podul grajdului, lada patului, debaraua și dulapul de haine sunt ascunzătorile copilei visătoare. Imaginea supremă a retragerii protectoare este casa părintească, tematizată în mod deosebit de Paul Goma (*Din Calidor*), Blaga (*Hronicul și cântecul vârstelor*), Cărtărescu (*Orbitor*).

II.3.6. Concluzii preliminare

Analizând spațiile la care se raportează autorii în dorința de a reda copilăria, am constatat o frecvență mare în asocierea acestora cu o serie de zone ale spațialității închise, intim-feminine,

obscure, încadrabile regimului nocturn al imaginarului, particularizând arhetipul cupei: casa părintească, dulapul, pivnița, magazia de lemne, subsolul/ beciul, podul, râpele, cavernele etc. Acestea sunt conotate uneori pozitiv, alteori negativ sau ambivalent, reprezentând prin excelență zone ale explorării realității prin simțuri, dar și zone ale reveriei și revelațiilor. Uneori, spațiul nu este decât un pretext pentru inventarea altor spații, prin joc și imaginație, copilăria operând adesea cu transfigurarea spațiului. Raportarea la spațiile copilăriei se realizează în două moduri: ca mărturie de ordin istoric-sociologic și ca element de referință atemporal. Dacă unii scriitori conturează, de pildă, un spațiu al copilăriei românești în comunism (vezi frații Florian, Călin Ciobotari, Cărtărescu etc), alții spațiul copilăriei interbelice (Blecher- târgul de provincie, Blaga, Grigore Băjenaru) sau spațiul copilăriei anilor '40 (Goma) sau '60 (Crăciun), totuși, există la fiecare dintre autori imagini ale spațialității care scapă determinării istorice concrete. Copilăria este asociată și cu explorarea zonelor tabu, nu se mărginește la locurile luminoase. Întunecimile și adâncimile atrag, locurile insalubre, zonele cu vegetație sălbatică atrag. Pentru copil, *paradisul* poate fi o simplă alee unde te poți juca fotbal, alteori casa din satul natal, podul sau satul bunicilor.

II.4. Timpul copilăriei

Dimensiunea temporală nu reprezintă, în sine, o valoare a copilăriei, decât din perspectiva adultului. Reconstituit și reinventat, acest timp este unul special, marcat, paradoxal, tocmai de extratemporalitate; un timp arhetipal, care comunică autentic cu originile ființei sau, așa cum sugerează Virgil Podoabă, un *arhetimp*. Ce anume supraviețuiește din el? Momentele cu semnificație, *revelatoare*, cele care vor merita prezentificate prin efortul rememorării.

II.4.1 Mobilitate și reversibilitate

Timpul mobil este evident, subiectiv, controlat de dorința copilului, la dispoziția sa. Un timp dilatat sau contractat, mai lent sau mai alert, care ignoră timpul istoric, obiectiv; dar și o perioadă circulară, dictată de ritmurile cosmice: noapte-zi, anotimpuri, vacanța de vară, sărbători recurente asociate cu clipe frumoase; un *timp sacru*, în termenii lui Eliade. La majoritatea autorilor analizați am regăsit această mobilitate a timpului raportată la universul copilăriei. *Mobil* înseamnă deopotrivă reversibil, proustian. Pentru o argumentare a reversibilității ne-am oprit la episoade din *Supraviețuirile* lui Radu Cosașu.

II.4.2. Timpul revelațiilor, timpul transtemporal; în afara istoriei

Într-un roman de Doru Pop, *Trickster*, vorbind despre timpul copilăriei, personajul îl descrie ca „anii mirărilor sincere”, „ai marilor explorări”, „ai marilor speranțe și dezamăgiri”.

Ce experiențe contribuie la revelațiile acestei perioade? Acea *prima dată* când copilul se descoperă pe sine, dar și pe ceilalți, observă atent împrejurimile, se confruntă cu misterul sexualității, cu dragostea, cu prietenia, cu divinitatea, dar și cu experiențe dureroase: pierderea unui lucru drag, renunțarea, despărțirea, strămutarea, moartea. Când găsește un răspuns, fie el și eronat, are loc revelația. Bineînțeles că nu toate vor fi de același calibru, dar dintre ele se vor decanta câteva extrem de puternice, care vor reprezenta repere spirituale, revenind pe parcursul vieții sub forma unor imagini cu semnificație. Ca să dăm doar câteva exemple, am invocat revelațiile legate de natură (Creangă), cele ale iubirii și limbajului (Goma, Simona Popescu, Crăciun), cele existențiale (Blecher).

Deși nu putem nega prezența unor experiențe negative în copilărie, memoria tinde să păstreze și să redea mai degrabă imaginile fericirii. Cărțile despre copilărie al căror fundal este perioada războiului sau perioada comunismului românesc nu au ca element dominant nota tragică. Mai mult, în unele romane fundalul socio-istoric, nici măcar nu este sugerat, fapt care demonstrează, din nou, că timpul copilăriei și istoria sunt adesea două fire paralele (Simona Popescu, *Exuvii*).

II.4.3. Timp al imaginarului și timp *al originilor*⁵

Ilustrând copilăria, scriitorii aleg să o asocieze, aproape invariabil, cu un timp al imaginarului, în sensul în care este perioada imaginației suverane. Copilul vede lumea cum vrea, e liber să inventeze lumi noi, înfrumusețate, sau să dea lucrurilor o semnificație diferită, originală. Timpul copilăriei este și unul al originilor ființei, dar și al nostalgiei acestora, la maturitate. Este un timp care poate oricând să se racordeze la Marele Timp, al începuturilor, la timpul universal al arhetipurilor.

II.4.4. Prezentul copilăriei, copilăria prezentului

Analiza corpusului în funcție de cele două dimensiuni pune în lumină următoarele aspecte: în primul rând, se reflectă un prezent perpetuu al copilăriei concretizat în datele sale universale

⁵ Folosit de Mircea Eliade pentru a descrie timpul mitic. În lucrarea de față, prin timp al originilor înțelegem un timp al reconectării la copilăria înaintașilor și al creării unei relații de tip special cu locurile natale.

(dominanta ludică și poetică, deschiderea spre fantezie, perspectiva insolită/ nealterată de prejudecăți asupra lumii, spiritul exploratoriu, încrederea în forțe supraomenești, intensitatea trăirilor, fascinația interdicției); în al doilea rând, despre copilăria prezentului, putem afirma că ea este una din ce în ce mai tehnologizată în societățile occidentale și tinde să devină așa și la noi, dar acest aspect lasă, totuși, spațiu de manifestare structurilor mitice și arhetipale.

II.4.5. Concluzii preliminare

Timpul copilăriei este, mai degrabă, preocuparea omului matur care îi surprinde calitățile, opunându-l timpului obiectiv, istoric, anodin, agresiv, descentrat și presant. Față de acesta din urmă, timpul copilăriei este unul revelator, pozitiv, reversibil, mobil, superior; un timp al imaginarului, al fanteziei, al libertății, al recuperării originilor, care nu are nimic în comun cu dramele istoriei, un timp supraviețuitor, hrănitor din punct de vedere afectiv.

II.5. Imaginea despre sine: identitate și identificare; copilăria la masculin și la feminin; arhetip, stereotip și imagini atipice⁶

Acest capitol urmărește în ce măsură contează dihotomia genului în raport cu imaginarul copilăriei. Este această dihotomie relevantă pentru reprezentările arhetipale ale copilăriei? Există diferențe între modul de evocare a copilăriei în funcție de criteriul masculinității/feminității? Care este raportul între imaginile arhetipale, stereotipuri și imaginile atipice ale femininului și masculinului în prozele românești despre copilărie?

II.5.1. Băieți și fete

Corpusul a surprins câteva tipologii: băiatul feminizat (copilul blecherian), în opoziție cu „bărbatul adevărat”/ războinic (la *Goma, Florina Ilis*), dar și băiatul confuz (la Cărtărescu), ce nu se poate identifica strict cu unul dintre genuri. Am descoperit fata *plurală* (la Simona Popescu), dar și *fata-băiat* (la Crăciun). Aceste imagini autodefinitorii și asumate, născute, în parte, din preconcepțiile sociale sau din rezistența la ele, își găsesc substanța în imaginarul mitic-arhetipal, prin corelația cu androginitatea originară a ființei, cu dualitatea anima-animus sau cu arhetipul infans.

⁶ Varianta în limba engleză a acestei secțiuni reprezintă un articol publicat în revista științifică Buletinul Universității Transilvania, nr 1/2015 (*Boys and Girls as Characters between Stereotype and Unconventional Representation*)

II.5.2 Concluzii preliminarii

Romanele selectate validează premisa care susţine că, iniţial, copilul nu se disociază foarte clar de lumea exterioară, contururile fiind destul de estompate, însă, prin educaţie şi socializare, el trece la stadiul în care face eforturi de autodefinire şi autoînţelegere. În urma analizei, am constatat că literatura despre copilărie pune adesea problema identităţii, iar răspunsurile par extrem de oneste, deoarece surprind diversele tipologii care se pot naşte, precum şi excentricităţile, contribuind la redefinirea percepţiei asupra masculinului şi femininului. Cele două dimensiuni pot fi privite nu doar separat, ci şi ca principii care alcătuiesc împreună, atât fiinţa cu caractere sexuale bărbăteşti, cât şi pe cea biologic feminină.

II.6. Imaginea despre lume. Copilărie şi poezie. Jocuri de limbaj şi alte jocuri.

II.6.1. Copilăria şi cuvintele

Acest subcapitol tratează tema limbajului abordată în raport cu cea a copilăriei, evidenţiind la Blaga, Goma, Simona Popescu, Gheorghe Crăciun, Mircea Cărtărescu ş.a relaţia poetică/specială a copilului cu lumea, pe care şi-o apropiază prin cuvinte. Universul copilului pendulează între tendinţa de metaforizare şi cea de demetaforizare.

II.6.2 Cuvintele şi imaginile. Reverii şi coşmaruri în faţa cărţii de bucate.

O evocare de excepţie a forţei cuvintelor asupra copilăriei realizează şi naratoarea *Exuviilor*, în capitolul *Cartea de bucate*. Aici revelaţia vine tot din neîncrederea în metaforă.

II.6.3. Sub vraja cuvintelor şi lucrurilor. Reveria din debara. Oglindirea.

În această secţiune, am analizat pe prozele autorilor contemporani (Călin Ciobotari, Ana-Maria Sandu, Cezar Paul-Bădescu, Cărtărescu ş.a), felul în care este tematizată percepţia poetică asupra lumii pe care o au personajele copii. Cuvintele instaurează lumi imaginare, iar realitatea este modelată de limbaj, aşa cum este el înţeles la un moment dat. Universul tradus prin limbaj este produsul fanteziei creatoare.

II.6.4. Stăpânitorii de adevăr⁷: creatorii de literatură și copiii

Pornind de la lucrarea lui Marcel Detienne, am inclus copilul (real și ca reprezentare literară) în categoria „stăpânitorilor de adevăr”, în sensul accesului la revelație, în cazul de față comunicată printr-un limbaj original și original.

II.6.5. Pierderea „harului”

Pe baza unui episod dintr-o proză a lui Alexandru Vlad (*Vara libelulei* din volumul *Aripa grifonului*), am argumentat ideea că timpul (intrarea în maturitate) estompează relația specială a copilului cu limbajul.

II.6.6. Copilăria și jocurile

Am remarcat o varietate de reprezentări și anume: mimetice, agonale, socializante sau de autocunoaștere, proiective, dionisiace, senzoriale etc. Categoriile nu sunt exclusive, așa încât unele jocuri conțin dublă sau chiar triplă determinare. Ceea ce a fost interesant în această discuție se referă la privirea lor din perspectiva evoluției istorice și ca indicator socio-cultural. În linii mari, modificările sunt pur formale, direcțiile principale rămânând aceleași. Sunt tematizate jocurile clasice, considerate universale: jocul cu mingea, v-ați ascunselea, jocul cu păpuși etc, dar apar și jocuri care surprind un anumit mediu social sau cultural. Am sesizat operativitatea unor criterii de clasificare, cum ar fi jocuri active fizic/ mental, individual/ grupat, convențional/ original, interior/ exterior, În vreme ce unele jocuri tematizate pot fi polarizate (vezi jocurile mimetice), altele se subscriu uneia dintre determinări.

II.7. Imaginea sacrului

II.7.1. Imaginea lui Dumnezeu

Imaginea divinității în romanele analizate oscilează între reprezentările convenționale (intermedii de adulți, influențate de iconografie și dogma creștină) și cele mai originale. Așadar, Dumnezeu apare ca un bătrân cu barbă albă care locuiește în ceruri (la Mircea Cărtărescu, Dan Lungu, Călin Ciobotari), dar și sub forme mai abstracte precum nimbul luminos (Rebreanu), ființa supremă irepresentabilă prezentă în toate elementele naturii (Simona Popescu) sau o natură atoateștiutoare cu o mulțime de ochi și de urechi (Gheorghe

⁷ Parte din titlul cărții lui Marcel Detienne – *Stăpânitorii de adevăr în Grecia Antică*, tradusă la noi în 1996, în care surprinde evoluția gândirii antice sacralizate, spre una secularizant-raționalizată, analizând conceptul de *Alēthēia*

Crăciun). De asemenea, imaginea creatorului nu este aceea a unui Dumnezeu exclusiv bun, uneori el fiind perceput ca răzbunător și nemilos, inspirând sentimente de teamă.

II.7.2. Reprezentările despre moarte

Deși moartea nu reprezintă o preocupare caracteristică a copilăriei, ea este o experiență care pătrunde ocazional în universul copilului, lăsând urme mai mari sau mai mici. Reprezentarea sa literară variază de la expresii ale traumei și anxietății asumate la forme de refulare/ negare sau chiar estetizare. Moartea suscită spiritul interogativ al copilului, tocmai din cauza tendinței tabuizante a celor mari de a-l proteja împotriva ei, prin eufemizare sau tăcere. Această atitudine creează suspiciune, generând, pe de o parte, un spirit intuitiv amplificat al copilului, iar, pe de altă parte, o activare a funcției sale imaginativ-fabulatorii.

II.7.3. Sub semnul sacralului: miracole, magii, superstiții, totemuri și tabuuri

Sacralul copilăriei rezidă, de asemenea, în predispoziția spre miracole, întreținerea acceptarea și chiar potențarea lor. Această credință specifică vârstei, ce nu lasă loc îndoielilor, este relevată în plan literar, așa cum am văzut. Copilul este adesea un personaj superstițios și se manifestă ritualic. Fie că superstițiile sunt mimetice sau inventate, el dovedește reminiscentele unei gândiri de tip magic a cărei contrapondere constă în elanul elucidării tainelor prin rațiune. Cele două moduri de percepție reprezintă, de fapt, diferite stadii ale copilăriei.

În privința așa-numitelor totemuri ale copilăriei, înțelese ca obiecte cu statut special, am remarcat în corpusul analizat o varietate semnificativă. Nu există limitare, în sensul în care orice lucru devenit simbolic/ important pe baza unor asocieri subiective poate căpăta calitatea de totem. Printre ele amintim: ilustrate, bijuterii, jucării, accesorii, oracole. Pe măsură ce romanele abordează copilăria contemporană, totemurile capătă o valoare care nu mai este doar una simbolică. Casetofonul, televizorul, telefonul mobil au într-adevăr funcționalitate totematică, dar ele sugerează și o mutație în plan social, anume fascinația exercitată de societățile de consum, tehnologizate, de sorginte occidentală.

Relația cu sacralul copilăriei se raportează la doi poli: unul este cel din care privește retroactiv adultul scriitor, iar celălalt cuprinde percepția copilului însuși. Din perspectiva primului, copilăria întregă este sacră, fiind o perioadă care păstrează imaginile fericirii, fără să aibă neapărat legătură cu raportarea la divinitate sau la alte aspecte ale transcendentului. Pentru copil, pe de altă parte, sacralul este o dimensiune relevantă a vieții, pe care o explorează și o redefiniște permanent prin intermediul imaginației.

II.8. Reprezentări ale răului⁸

II.8.1. Ființe rele

Modul în care copilăria își reprezintă răul are și el de-a face cu forța imaginarului și cu unele tipare prestabilite cultural. Ceea ce se observă la nivel literar, în cărțile analizate, este faptul că imaginile răului sunt în relație directă cu sentimentul de frică. Autorii evidențiază fenomenul de proiectare/hiperbolizare caracteristic, inducând prin exemplele lor ideea că aceste reprezentări sunt o constantă a copilăriei, dovedind, de fiecare dată, legătura strânsă dintre ele și imaginație. Bau-Bau, Diavolul sau diferite variante ale Babei Cloanța sunt reprezentări recurente în prozele românești despre copilărie.

II.8.2. Fobii contemporane: păianjeni, extratereștri, rechini

Enumerăm principalele frici tematizate în romane: teama de injecție, de întuneric, de insecte, de dracul, fantome, vampiri, rechini, extratereștri, majoritatea fiind concretizări ale monstruosului.

II.8.3. Alte forme ale răului: celălalt, discriminarea, abandonul, plecarea ca rău necesar

Când devine *Celălalt* o formă a răului? Când copilul este tratat cu ostilitate; în familie, în grupul de prieteni sau mai cu seamă atunci când se simte exclus, lumea împotrivindu-i-se. (vezi Preda, *Moromeții*, Ana Maria Sandu, *Fata din casa vagon* ș.a). Discriminarea ca motiv literar al răului apare sub diverse forme: poreclirea, excluderea inițială/ totală din grup, etichetarea ca tocilar, ironiile, glumele și farsele sau pura manifestare resentimentară. Ostilitatea poate fi generată de considerente fizice: vezi ochelariștii⁹, grasul¹⁰, rahiticul¹¹. Criteriul fizic nu este unicul care anunță excluderea. Poate fi vorba de o lipsă în plan afectiv: divorțul părinților¹², mama plecată la muncă în străinătate¹³ sau lipsa totală a familiei (orfanul)¹⁴. În unele cazuri, diferența specifică este un aspect pasibil de a stârni invidia:

⁸ Acest capitol al tezei de doctorat a fost anterior publicat în volumul Conferinței Internaționale Communication, Context, Interdisciplinarity, organizată de Univ. Petru Maior din Târgu Mureș, în 20-21 octombrie 2016

⁹ Personajul narator din *Jurnalul adolescentului miop* de Mircea Eliade sau din nuvela *Vara libelulei* inclusă în *Aripa grifonului* de Alexandru Vlad

¹⁰ Copilul din romanul *Tinerețile lui Daniel Abagiul* de Cezar Paul-Bădescu

¹¹ Personajul poreclit Mendebilul din *Nostalgia* sau Ghighi, copilul din romanul *Drumul ascuns* de Hortensia Papadat-Bengescu

¹² Emi, copila din romanul *Intrarea soarelui* al Ceciliei Ștefănescu

¹³ În romanul *Fetița care se juca de-a Dumnezeu* de Dan Lungu

¹⁴ *Cruciada copiilor*, Florina Ilis

sensibilitatea artistică sau imaginația debordantă (Mendebilul¹⁵, Horia¹⁶), frumusețea fizică (adolescenta Leontina- *Pupa russa*), posibilitățile materiale (Luca- *Cum mi-am petrecut vacanța de vară*¹⁷) etc

Una din formele supreme ale răului are legătură cu distrugerea echilibrului copilului prin mutare/ plecare. Este, adesea, tematizată, accentuându-se ideea de ruptură resimțită extrem de dureros și nemulțumitor, în ciuda compensațiilor (vezi Creangă, *Amintiri...* Paul Goma, *Din Calidor*).

II.8.4. Copilărie și cruzime. Copilăria între inocență și perversitate.

Violența fizică (bătaia), cruzimea față de animale (cu scopul de a face rău sau doar din curiozitate), cruzimea de divertisment (jocuri) sau cea proiectată (scenarii agresive imaginate) sunt câteva dintre modurile în care scriitorii aleg să tematizeze această constantă a copilăriei.

II.8.5. Concluzii preliminare

Capitolul subliniază varietatea sub care elementele negativității interacționează cu universul copilăriei, în modul înfățișat de romanele românești.

Modul în care sunt reprezentate ființele rele din romanele studiate se articulează în jurul a trei variabile: imaginea culturală moștenită prin tradiția orală sau scrisă, imaginația individuală și, mai târziu, influența imaginii video-tv, care pare a sărăci și convenționaliza reprezentările.

În privința fricilor copilăriei, am constatat ilustrarea temerilor *clasice* (întuneric, vise urâte, ființe rău-intenționate), dar și fobii contemporane. Formele abstracte mai complexe prin eterogenitatea lor le-am grupat sub termenii directori: celălalt, discriminare, separare (abandon, plecare, excludere), discutând pe baza exemplurilor din romane cum ajung aceste fenomene să fie înscrise de copii în categoria *răului*. În fine, ultima parte a capitolului abordează legătura dintre copilărie și cruzime (trăită vs. practică), problema empatiei, a sensibilității și a abuzului.

¹⁵ Personaj din *Nostalgia* de Mircea Cărtărescu

¹⁶ Personaj din *Vara libelulei*, nuvelă din *Aripa grifonului* de Alexandru Vlad

¹⁷ T.O Bobe

II.9. Copilăria și simțul moral

Reprezentarea literară a simțului moral în relație cu universul copilăriei transpare în romanele corpusului. O observație empirică este aceea că ele, fie afirmă prezența unui simț moral al copilului, fie aleg să tematizeze, mai degrabă stadiul unei amoralități. Există diverse grade în reprezentările simțului moral asociat copilăriei: de la amoralitate infantilă, la pusee de moralitate intuitivă, morală mimetică, automorală (sentimentul vinei), spirit critic vizavi de un sistem moral etc.¹⁸

II.9.1. Perioada amorală

Tematizând această perioadă, scriitorii evidențiază adesea discrepanța între reacția indignată a adulților față de faptele copiilor raportată la seninătatea acestora sau la confuzia lor cu privire la neînțelegerea greșelii comise. Nică se joacă împreună cu frații lui „de-a biserica”, folosind rime hazlii și în același timp ofensatoare¹⁹, fără să fie preocupat vreo clipă de gândul că face ceva greșit. La fel, când băiatul din nuvela *Primul amor (Supraviețuiri)* o sărută pe Angelica și este certat de părinți, acesta nu pricepe ce a făcut rău.

II.9.2. Morala de împrumut: etapa suveranității doctinare a celor mari

Această ipostază este redată în plan narativ, în multe situații cu o ușoară undă de umor, care ia naștere din contrastul evident între expunerea retorică a principiilor de către copil și incapacitatea sa reală de a înțelege și a empatiza cu ceea ce afirmă (vezi episoadele din romanul *Din Calidor*, în care copilul reproduce relativ mecanic discursul despre ruși preluat de la Moș Iacob).

II.9.3. Sentimentul vinei

Definind anumite momente din viața personajelor copii, sentimentul vinei se concretizează în acțiuni de mărturisire sau autocritice, dovedind existența implicită a simțului moral.

II.9.4. Sentimentul dreptății: răzbunările; o morală proprie...imorală

Dacă nu se raportează la un sistem obiectiv reprezentat de legi, dreptatea devine un reper profund personal, la a cărui îndeplinire pot contribui acțiuni imorale. Adolescentul Calman din romanul *Cruciada copiilor* (Florina Ilis), de pildă, își afirmă morala proprie, care, în

¹⁸ Categoriile sub forma enumerată îmi aparțin

¹⁹ „Doamne miluiește, popa prinde pește”

căutarea dreptăţii individuale, ajunge să fie complet imorală, prin practicarea furtului, minciunii, violenţei etc.

II.9.5. Supermorală: criticarea adulţilor, diferenţe de sisteme morale

Există tematizate în romane situaţii de morală conflictuală între copil şi adult, conturându-se imaginea copilului ca evaluator al moralităţii adulţilor. Este surprinzător faptul că personajele copii dovedesc uneori o intuiţie a binelui şi răului superioară adulţilor de care sunt înconjuraţi.

II.9.6. Oaze de imoralitate...morală

Ne-am referit aici la episoadele care surprind micile derapaje de la morală impusă copiilor din romane, micile rebeliuni, dar care nu periclitează cu adevărat simţul moral, încadrându-se, totuşi, în nişte limite auto-impuse, aşa cum am văzut, de pildă, în romanul lui Ovidiu Verdeş (*Muzici şi faze*)

II.9.7. Concluzii preliminare

Expresiile literare ale simţului moral variază de la tematizarea stadiului amoral, la afirmarea mimetică a unui sistem moral şi culminează cu exemple de moralitate superioară a copiilor. Am avut în vedere analiza unor conflicte de morală, sentimentul vinei şi cel al dreptăţii şi statutul modelului ca apanaj în cheştiunea simţului moral.

CAP. III. EXPRESII ALE IMAGINARULUI ARHETIPAL VS. SOCIAL AL COPILĂRIEI ÎN ROMANUL ROMÂNESC – STUDII DE CAZ, TIPOLOGII

III.1. Scenarii regresive, paradisuri pierdute, regăsite şi (re)inventate. *Mecanismul nostalgic.*²⁰

Regresiunea spre universul copilăriei (autobiografice sau ficţionale) are de a face cu ceea ce se poate numi marele topos literar (şi-de ce nu, antropologic-cultural) *al nostalgiei*. De altfel, unele cărţi sunt, în mod explicit, o ilustrare a copilăriei proiectate într-un spaţiu arcadian (vezi secţiunea *Epură pentru Longos* din *Compunere cu paralele inegale* de Gheorghe Crăciun)

²⁰ Prin această sintagmă încerc să sugerez că există un anumit sistem de factori care declanşează sentimentul nostalgiei şi, mai departe, regresia spre copilărie.

III.1.1. Imaginarul arcadian al copilăriei și paradisul iubirii

Chiar dacă nu sunt elaborate, ci doar schițate, simpla prezență a imaginilor „arcadiene”²¹ spune ceva despre asocierea de substanță între un asemenea univers și copilărie. Un nepot este trimis la pășune cu vaca, alături de alți copii din sat.²² O fetiță merge cu bunicul la fân.²³ Un ștrengar explorează nestingherit grădina și lanul de porumb de la bunici, minunându-se de lumina aurie.²⁴ Trei năzdrăvani își petrec verile la țară, într-un sat ce pare scos din timp.²⁵ Într-o mahala bucureșteană, o copilă bate maidanul nestingherită, bucurându-se de joaca afară.²⁶ Pentru copilul din *Orbitor*, paradisul este casa și grădina bunicului. Toate aceste mostre de simplitate rustică, tematizate în romane sugerează că există o natură arcadiană inerentă copilăriei. Într-un anumit sens, se poate stabili chiar o echivalență. Copilăria, cel puțin în varianta ei *tare*, arhetipală, este Arcadia, asociindu-se cu naturaletă, libertatea, lipsa constrângerilor sociale, armonie cu sine și cu lumea. De asemenea, în varianta sa evocată, copilăria este adesea și idealizată, ceea ce o apropie și mai mult de ideea Arcadiei, văzute ca un tărâm ideal, paradiziac. În acest sens, nici măcar nu mai e nevoie de corelarea cu ideea de natură, copilăria fiind o arcadie personală, una situată nu neapărat într-un spațiu bucolic verificabil, ci în memoria fiecăruia.

III.1.2. Alte iubiri copilărești, mai puțin arcadiene, mai mult „înfipte” în istorie

Pornind de la romanul *Sabina* al lui Paul Goma, subcapitolul nuantează ideea de primă iubire (idealizată, susținută spiritual de principii înalte- dragostea pentru cărți în perioada stalinistă). Modul de manifestare a adolescentului este extrem de copilăresc, oscilând în prezența fetei între pudoare excesivă și exaltare senzorială, negarea vehementă a sentimentului afirmând de fapt, o dragoste înflăcărată.

III.1.3. Paradisuri gustative: madlenele din romanele românești

Unii din factorii declanșatori ai nostalgiei după copilărie îl reprezintă gusturile și mirosurile. Impactul acestora asupra memoriei și asupra modului în care reactivează un complex de senzații, amintiri și stări afective este de netăgăduit. Dulcele (într-o multitudine de variante),

²¹ Vom înțelege prin *imagini arcadiene* acele imagini care surprind copiii fericiți în natură, manifestându-se liber.

²² *Captiv în epoca de aur*, Călin Ciobotari

²³ *Pupa russa*, Gheorghe Crăciun

²⁴ *Trickster*, Ovidiu Pop

²⁵ *Noapte bună, copii!*, Radu Pavel Gheo

²⁶ *Nostalgia*, Mircea Cărtărescu

pâinea, aburii de mâncare, parfumul mamei sunt doar câteva dintre imaginile surprinse în romanele care tematizează copilăria.

III.2. O întârziere *benefică*²⁷?

Dacă în ultimele decenii ale secolului trecut, în Vestul capitalist copilăria *murea* (sau ajungea într-o criză fără ieşire), în context românesc, est-european, această perioadă era marcată de comunism și mai apoi de tranziția la democrație. Eram, deci, cu niște pași în urmă...în urma crizei! Deoarece, cu toate implicațiile peiorative ale termenului, tocmai această întârziere ne-a făcut, probabil, să păstrăm, cel puțin în formă artistică, un timp mai îndelungat copilăria nealterată de toate schimbările bulversante din Occident. Pentru că romanele de la noi care tratează copilăria nu sunt atât de marcate/ sunt mult mai târziu afectate de criza mult pomenită.

III.3. Ideologizarea imaginii copilului. Copilul perfect, fără copilărie. Punctul de vedere exterior.

Romanul semnat de Lola Lafon, *La petite communiste qui ne souriait jamais*²⁸ (2014), face parte din seria „anticopilăriilor”, inspirată din viața sportivei Nadia Comăneci. Nu vom regăsi, aşadar, un imaginar al copilăriei, deoarece aceasta este prematur pierdută și poate de aici lipsa zâmbetului. Întâlnim, în schimb, ideea de exploatare a imaginii copilului pentru propagandă, pentru (auto)legitimare publică și manipulare a maselor.

III.4. Tipuri de imaginar social reflectat în romanele despre copilărie

Dincolo de structurile sale perene, recognoscibile în absența unei determinări contextuale, imaginarul copilăriei are și o dimensiune ancorată istoric și social. Aici s-ar putea include reprezentări care au un impact social, de pildă imagini ale unor obiecte cu semnificație generațională, expresii lingvistice specifice unei perioade, comportamente parentale caracteristice pentru anumite intervale etc, toate acestea stând sub semnul evoluției și contribuind la o definire a literarului în raport cu realitatea istorică.

²⁷ Varianta în limba engleză a acestui subcapitol reprezintă un articol trimis spre publicare revistei Buletinul Universității Transilvania.

²⁸ Lola Lafon, *Fetița care nu zâmbea niciodată*, Editura Trei, 2014

III.4.1. Imaginarul copilăriei româneşti până la jumătatea secolului XX

Am punctat aici principalele diferenţe şi asemănări pe care romanele le conturează în privinţa copilului de la sat şi de la oraş/ târg, tipuri de familie, jocuri specifice, educaţie etc.

III.4.2. Imaginarul copilăriei socialiste în romane scrise după '90

Elementele aşa-numitului folclor comunist au reprezentat, cel puţin după anii '90, o resursă bogată pentru scriitorii memorialişti şi de ficţiune. Ei se raportează ironic la imaginile puternic (uneori chiar abuziv) exploatate: cea a tovarăsei profesoare, a pionierilor, a bananelor verzi, a festivismului naţionalist, a televizorului alb negru Diamant, a copilului cu cheia la gât etc.

III.4.3. Imaginarul copilăriei contemporane

Copiii din cărţile care au ca fundal perioada actuală se confruntă cu explozia mediatică şi tehnică, dar şi cu aspecte legate de impactul globalizării şi al occidentalizării (consumul, mobilitatea, migraţia pentru muncă). Florina Ilis, Dan Lungu, T.O. Bobe ş.a surprind copilăria ameninţată de aceste schimbări, atrăgând implicit atenţia asupra necesităţii de a o revaloriza.

III.4.4. Imaginea şcolii- modele şi antimodele

Şcoala este înfăţişată în romane ca spaţiu al copilăriei, dar şi al maturizării, al modelelor şi antimodelor, al socializării şi dezvoltării, al învăţării formale şi informale prin joc, conflict etc. Imaginea şcolii este în concordanţă cu un anumit spirit al vremii, reflectând diferite complexe de mentalităţi şi variind între o perspectivă idealizantă dominată, de exemplu, de un învăţător minune, întruchipare blândă a înţelepciunii, şi una ironic-blazată. Redăm câteva dintre ipostazele semnificative: şcoala sătească, promoare a unei învăţături preponderent religioase (Creangă), şcoala elitistă interbelică (Eliade, Grigore Băjenaru), şcoala ca loc inaccesibil financiar, dar salvator (Preda), ridicola şcoală comunistă (Călin Ciobotari, Filip şi Matei Florian) etc.

III.5. Relevanţa romanelor româneşti despre copilărie în contextul extraliterar

Pe lângă faptul că funcţionează ca un instrument complementar de reprezentare a conceptului de copilărie, scrierile în discuţie s-ar putea constitui într-un amplu corpus demn de valorificat în actul didactic, la orele de literatură, dar nu numai, pretându-se la majoritatea disciplinelor umaniste. Pătrunderea lor în programele şcolare ar oferi prilejul unei reflexivităţi accentuate, autocunoaşterii, gândirii analogice şi dialogice, cultivării spiritului

etic și estetic, prin dezvoltarea empatiei sau, dimpotrivă, prin absența identificării, pe fondul acestei experiențe fundamentale transpuse artistic. În altă ordine de idei, aceste cărți au și o funcție terapeutică, activând recuperarea/ proiectarea unei vârste fericite, magice, actul lecturii fiind, în acest caz, o desprindere de concret și o regresivitate înspre propria copilărie.

III.6. Concluzii preliminare

În capitolul al III-lea am încercat să surprindem cele două dimensiuni care determină imaginarul copilăriei, așa cum se reflectă în romanele românești; anume cea arhetipală și cea care variază în funcție de evoluția societății. Analiza dovedește faptul că elementul arhetipal este indispensabil în reconstrucția universului copilăriei.

În continuare, gruparea romanelor în funcție de epoca istorică reflectată, ne-a condus la stabilirea unor tipuri de imaginar determinate și de factorul temporal. Așadar, am identificat un imaginar specific primei jumătăți a secolului al XX-lea, urmat de un imaginar al copilăriei socialiste și unul al celei posttotalitare.

IV. CONCLUZII

Cercetarea a condus la înțelegerea conceptului de imaginar, ca o noțiune cu multiple dimensiuni: din perspectivă antropologică, ca expresie socială, ca forță creatoare, ca spațiu evazionist și, în fine, ca model de cunoaștere a lumii opus celui bazat pe rațiune. Imaginarul literar al copilăriei poate fi privit ca un construct ce se extinde pe două axe majore: interioritate-exterioaritate. Primeia îi se asociază percepția asupra sinelui, experiențele senzoriale și corporale. Celei de-a doua îi corespunde percepția asupra lumii. În ceea ce privește imaginile copilăriei utilizate de scriitorii români, le-am grupat în imagini elementare, imagini revelatoare/ proustiene, imagini ideologizate și pretext, imagini ale transcendentului, imagini senzoriale și culturale-livrești. Am remarcat trei abordări ale copilăriei: I. solar-optimistă, pe modelul *Amintirilor* lui Creangă (Goma, Verdeș); II. modelul anticopilăriei (predomină trauma; Preda, Eliade, Crăciun, Dan Lungu; Ana Sandu); III. romane atipice (vezi Max Blecher).

Esențializând, în urma analizelor pe text, imaginarul copilăriei din romanul românesc, corespunde, în linii mari, unui tipar romantic. Majoritatea romanelor selectate redau această perioadă ca una a experiențelor, dacă nu întotdeauna frumoase, mereu interesante, intense, *revelatoare*²⁹. În *constelație*³⁰ ar intra explorarea, inițierea, entuziasmul, energia, emoția

²⁹ Termenul lui Virgil Podoabă

sinceră, curiozitatea, testarea limitelor, ambiția etc. Proiectând copilăria (autobiografică sau nu), autorii simt nevoia să se raporteze în mod recurent la anumite structuri ontologice (sinele, celălalt, spațiul, timpul, sacrul), însă încercând să redevină copiii de altădată, abandonând bagajul de adult.

Cercetarea a condus la ideea că frecvența romanelor ce abordează tema crește pe măsură ce ne apropiem de contemporaneitate, însă este mai des întâlnită și reprezentarea copilăriei problematice. Totuși, conceptul de copilărie conturat în literatura română nu este decât accidental unul al crizei. În majoritatea cazurilor, predomină imaginile fericit-nostalgice, ale copilăriei protectoare, care are frecvent capacitatea să atenueze traumele, prin eufemizare și spirit ludic. Deși imaginile negative sunt parte integrantă în paginile prozelor analizate, ele sunt surmontate, cel mai adesea, iar accentul cade pe potențialul formator al experienței cu răul/ greul, Surprinzând copilăria, romanele românești arată complexitatea manierei noastre de reprezentare, atât în dimensiunea statornică a conceptului, cât și în cea sensibilă în raport cu timpul. Dincolo de variațiile de suprafață, copilăria literară (românească și nu numai) a fost și va rămâne un topos al curiozității, al speranței, al imaginației, al explorării, al legăturii speciale cu lumea și al *experiențelor revelatoare*.

³⁰ Termen durandian

BIBLIOGRAFIE

A. Beletristică. Romane româneşti

- Băjenaru, Grigore, *Cişmigiu & comp. Bună dimineaţa, băieţi!*, Editura Litera Internaţional, Bucureşti, 2009
- Blaa, Lucian, *Hronicul şi cântecul vârstelor*, Editura Hyperion, Chişinău, 1993
- Blecher, Max, *Întâmplări din irealitatea imediată*, Editura Art, Bucureşti, 2011
- Bobe, T.O, *Cum mi-am petrecut vacanţa de vară*, Editura Polirom, Iaşi, 2004
- Cărtărescu, Mircea, *Nostalgia*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2013
- Cărtărescu, Mircea, *Orbitor. Aripa stângă*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2006
- Cărtărescu, Mircea, *Orbitor. Corpul*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2006
- Cărtărescu, Mircea, *Orbitor. Aripa dreaptă*, Editura Humanitas, 2007
- Cosaşu Radu, *Supravieţuiri*, I, Editura Cartea Românească, 1973
- Cosaşu Radu, *Supravieţuiri*, II, Editura Cartea Românească, 1977
- Crăciun, Gheorghe, *Pupa Russa*, Editura Art, Bucureşti, 2013
- Crăciun, Gheorghe, *Compunere cu paralele inegale*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1988
- Creangă, Ion, *Amintiri din copilărie*, Editura Vizual, 1997
- Ciobotari, Călin, *Captiv în epoca de aur*, Editura Ideea Europeană, Bucureşti, 2010
- Eliade, Mircea, *Romanul adolescentului miop*, Editura Litera, Bucureşti, 2009
- Florian, Filip, Florian Matei, *Băiuţei*, Editura Polirom, Iaşi, 2012
- Goma, Paul, *Din calidor*, Editura Albatros, Bucureşti, 1990
- Goma, Paul, *Arta refugii*, Editura Dacia, Cluj, 1991
- Goma, Paul, *Sabina*, Editura Biblioteca Apostrof, Cluj, 1991
- Ilis, Florina, *Cruciada copiilor*, Editura Polirom, Iaşi, 2011
- Lungu, Dan, *Fetiţa care se juca de-a Dumnezeu*, Editura Polirom, Iaşi, 2014
- Lungu, Dan, *Sunt o babă comunistă*, Editura Polirom, Iaşi, 2007
- Nedelciu, Mircea, *Amendament la instinctul proprietăţii*, Editura Eminescu, 1983
- Papadat-Bengescu, *Drumul ascuns*, Editura Gramar, 1995
- Paul-Bădescu, Cezar, *Tinereţile lui Daniel Abagiul*, Editura Polirom, 2012
- Pavel-Gheo, Radu, *Noapte bună copii*, Editura Polirom, 2010
- Pop, Ovidiu, *Trickster*, Editura Polirom, 2009
- Popescu, Simona, *Exuvii*, Editura Polirom, 2011

Preda, Marin, *Moromeţii*, Editura Curtea Veche, 2009

Preda, Marin, *Viaţa ca o pradă*, Editura Cartex, 2013

Rădulescu, Răzvan, *Teodosie cel Mic*, Editura Polirom, 2006

Rebreanu, Liviu, *Pădurea spânzuraţilor*, Editura Litera, Bucureşti, 2002

Sandu, Ana Maria, *Fata din casa vagon*, Editura Polirom, Iaşi, 2006

Ştefănescu, Cecilia, *Intrarea soarelui*, Editura Polirom, Iaşi, 2008

Vlad, Alexandru, *Aripa grifonului*, Editura Cartea Românească, 1980

Verdeş, Ovidiu, *Muzici şi faze*, Editura Aula, Braşov, 2004

Memorialistică

Crăciun, Gheorghe, *Trupul ştie mai mult*, Editura Paralela 45, Piteşti, 2006

Dragu, Ana, *Mâini cuminţi. Copilul meu autist*, Editura Polirom, 2015

Beletristică. Romane străine

Ammaniti, Niccolo, *I am not scared*, translated in English by Jonathan Hunt, Canongate Books, Edinburgh, 2004

Ende, Michael, *Poveste fără sfârşit*, Editura Polirom, Iaşi, 2005

Gorki, Maxim, *Copilăria*, Editura Univers, Bucureşti, 1972

Golding, William, *Împăratul muştelor*, Editura Humanitas, 2006

Lafon, Lola, *Fetiţa care nu zâmbea niciodată*, Editura Trei, 2014

Nabokov, Vladimir, *Lolita*, Editura Polirom, 2003

Proust, Marcel, *În căutarea timpului pierdut, Swan*, trad. Irina Mavrodin, Editura Univers, Bucureşti, 1987

Vargas-Llosa, Mario, *Elogiul mamei vitrege*, trad. Gabriela Ionescu, Editura Humanitas, Bucureşti, 2011

Sanie, Parienoush, *Tatăl celuilalt copil*, trad. Cristina Ciovarnache, Editura Polirom, 2013

Teze de doctorat

Manea, Anda Mihaela, *Imaginea copilului şi a copilăriei în pictura olandeză a secolului al XVII-lea*, (coordonator şt. prof. univ. dr. Sorin Alexandrescu) Universitatea Bucureşti, 2012

Mihalache, Ştefania-Adelina, *Copilăria în proza românească de după 1989* (coordonator prof. univ. dr. Eugen Negrici,) Universitatea Bucureşti, 2012

Lucrări teoretice (antropologie, psihologie, teoria și istoria literaturii, teoria culturii, critică literară, filosofie, sociologie)

- Aries, Philippe, *Centuries of Childhood. A Social History of Family Life*, Vintage, 1965
- Aristotel, *Poetica*, Editura Academiei, București, 1965
- Antoși, Sorin, *Utopica. Studii asupra imaginarului social*, Editura Științifică, București, 1991
- Bachelard, Gaston, *Poetica reveriei*, trad. Luminița Brăileanu, Editura Paralela 45, Pitești, 2005
- Bachelard, Gaston *Poetica spațiului*, trad. Irina Bădescu, Editura Paralela 45, Pitești, 2003
- Bachelard, Gaston, *Apa și visele. Eseu despre imaginația materiei*, Editura Univers, București, 1995
- Barthes, Roland, *Mitologii*, Institutul European, Iași, 1997
- Barthes, Roland, *Poetică*
- Bartholet, Elizabeth, *Nobody's Children*, Beacon Press, 2000
- și stilistică*, Univers, București, 1972
- Bataille, George, *Literatura și răul*, Editura Rao, București, 2008
- Bataille, George, *Erotismul*, trad. Dan Petrescu, Editura Nemira, București, 1998
- Baudrillard, Jean, *Societatea de consum. Mituri și structuri*, Editura Comunicare.ro, 2008
- Boia, Lucian, *Pentru o istorie a imaginarului*, Editura Humanitas, București, 2000
- Blanchot, Maurice, *Spațiul literar*, Editura Minerva, 2007
- Buckingham, David, *After the Death of Childhood. Growing up in the Age of Electronic Media*, Polity Press, Cambridge, 2007
- Buckingham, David, *The Material Child. Growing Up in Consumer Culture*, Polity Press, Cambridge, 2011
- Caillois, Roger, *Abordări ale imaginarului*, trad. Nicolae Baltă, Editura Nemira, București, 2001
- Caillois, Roger, *Men, Play and Games*, translated in English by Meyer Barash, University of Illinois Press, 2001
- Calvert, Karin, *Children in The House. The Material Culture of Early Childhood, 1600-1900*, Northeastern, 1992
- Călinescu, Matei, *Cinci fețe ale modernității*, Editura Univers, București, 1995
- Cunningham, Hugh, *Children and Childhood in Western Society since 1500*, Longman, London, 1995
- Crăciun, Gheorghe, *Introducere în teoria literaturii*, Editura Cartier, Chișinău, 2003

- Dem Zamfirescu, Vasile, *Introducere în psihanaliza freudiană și postfreudiană*. Ediția a treia, Editura Trei, 2012
- Dobrescu, Caius, *Mihai Eminescu. Imaginarul spațiului privat. Imaginarul spațiului public*, Editura Aula, Braşov, 2004
- Durand, Gilbert, *Structuri antropologice ale imaginarului*, trad. Marcel Aderca, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1998
- Durand, Gilbert, *Aventurile imaginii. Imaginația simbolică. Imaginarul*, Editura Nemira, Bucureşti, 1999
- Durand, Gilbert, *Arte și arhetipuri*, Editura Meridiane, 2003
- Durkheim, Émile, *Formele elementare ale vieții religioase*, Editura Polirom, Iași, 1995
- Eco, Umberto, *Tratat de semiotică generală*, Editura E.S.E., Bucureşti, 1982
- Eliade, Mircea, *Sacru și profanul*, Editura Humanitas, 1995
- Eliade, Mircea, *Mituri, vise și mistere*, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1998
- Eliade, Mircea, *Aspecte ale mitului*, Editura Univers, 1978
- Eliade, Mircea, *Imagini și simboluri*, Editura Humanitas, 1994
- Fass, Paula, *The End of American Childhood*, Princeton University Press, 2016
- Foucault, Michel, *Ordinea discursului. Un discurs despre discurs*, trad. Ciprian Tudor, Editura Eurosong & Book, Bucureşti, 1998
- Foucault, Michel, *Cuvintele și lucrurile*, Editura Univers, 1996
- Foucault, Michel, *Istoria sexualității*, Editura de Vest, Timișoara, 1995
- Freud, Sigmund, *Totem și tabu*, Editura Antet, Bucureşti, 2010
- Goldmann, Lucien, *Sociologia literaturii*, Editura Politică, Bucureşti, 1972
- Groeben, Norbert, *Psihologia literaturii*, Editura Univers, Bucureşti, 1978
- Girard, Rene, *Țapul ispășitor*, trad. Theodor Rogin, Ediția a II-a revizuită, Editura Nemira, Bucureşti, 2010
- Holland, Patricia, *Picturing Childhood. The myth of the child in popular imagery*, I.B. Tauris, London, 2006
- Heywood, Colin, *A History of Childhood*, Polity Press, 2001
- Huizinga, Johan, *Homo Ludens*, trad. H.R Radian, Editura Humanitas, Bucureşti, 2007
- Ilie, Rodica Maria, *Modele teoretice aplicate în antropologia culturală*, Editura Universității Transilvania, Braşov, 2014
- Jauss, Hans Robert, *Experiență estetică și hermeneutică literară*, Editura Univers, Bucureşti, 1983
- Jung, Carl Gustav, *Arhetipul și inconștientul colectiv*, Editura Trei, Bucureşti, 2014

- Lareau, Annette, *Unequal Childhoods. Class, Race and Family Life*, University of California Press, 2011
- Le Goff, Jaques, *Imaginarul medieval*, Editura meridiane, Bucureşti, 1991
- Levi- Strauss, Claude, *Antropologia structurală*, Editura Cartier, 2008
- Levi-Strauss, Claude, *La pensée sauvage*, Librairie Plon, Paris, 1962
- Levi-Strauss, Claude, *Totemism*, Merlin Press, London, 1964
- Levi-Strauss, Claude, *Nature, culture et société: Les Structures élémentaires de la parenté, chapitre I et II*, Editions Flammarion, 2008
- Lotman, Iuri, *Studii de tipologie a culturii*, Editura Univers, Bucureşti, 1974
- Lotman, Iuri, *Lecţii de poetică structurală*, Editura Univers, Bucureşti 1970
- Lotufo, Jr., Zenon, *Cruel God, Kind God*, Editura Praeger, 2012
- Lytard, Francois, *Condiţia postmodernă*, Editura Idea, 2003
- Majuru Adrian, *Copilăria la români. Schiţe şi tablouri cu prunci, şcolari şi adolescenţi*, Editura Compania, Bucureşti, 2006
- Manolescu, Nicolae, *Arca lui Noe*, Editura Gramar, Bucureşti, 1998
- Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române*, Editura Paralela 45, 2008
- Mauss, Marcel, *Eseu despre dar*, Editura Institutul European, Iaşi, 1993
- Nalbantian, Suzanne, *Memory in Literature. From Rousseau to Neuroscience*, Macmillan, 2003
- Negoişescu, Ion, *Poezia lui Mihai Eminescu*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1995
- Nemoianu, Virgil, *Îmblânzirea romantismului*, Editura Curtea Veche, 2004
- Negrici, Eugen, *Literatura română sub comunism*, Editura Fundaţiei Pro, Bucureşti, 2003
- Nietzsche, Friedrich, *Naşterea tragediei*, Editura Pan, 1992
- Ortega Y Gasset, José, *Dezumanizarea artei şi alte eseuri de estetică*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2000
- Papahagi, Marian, *Eros şi utopie*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1999
- Peirce, Charles Sanders, *Semnificaţie şi acţiune*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1990
- Podoabă, Virgil, *Metamorfozele punctului*, Editura Paralela 45, 2004
- Podoabă, Virgil, *Fenomenologia punctului de plecare*, Editura Universităţii Transilvania, Braşov, 2008
- Podoabă, Virgil, *Anatomia frigului: Drumul spre Polul Sud (O analiză monstruoasă): eseu/povestire –nuvelă mărturisire*, Editura Ecco, 2003
- Postman, Neil, *The Disappearance of Childhood*, Vintage Books, New York, 1994
- Piaget, Jean, *Reprezentarea lumii la copil*, Editura Cartier Polivalent, 2005

- Piaget, Jean, *Judecata morală la copil*, Editura Cartier, ediția a treia, 2012
- Piajet, Jean, *Construirea realului la copil*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1976
- Poulet, Georges, *Metamorfozele cercului*, Editura Univers, 1987
- Protopopescu, Al., *Un mileniu de copilărie*, Editura Paralela 45, Pitești, 2000
- Raicu, Lucian, *Reflecții asupra spiritului creator*, Editura Cartea Românească, București, 1979
- Richard, Jean-Pierre, *Literatură și senzație*, Editura Univers, 1980
- Ricoeur, Paul, *Memoria, istoria, uitarea*, Editura Amarcord, Timișoara, 2001
- Ricoeur, Paul, *Eseuri de hermeneutică*, Editura Humanitas, București, 1995
- Robert, Marthe, *Romanul începuturilor și începutul romanului*, Editura Univers, București, 1983
- Rousseau, Jean Jacques, *Visările unui hoinar singuratic*, Editura Paralela 45, 2007
- Simion, Eugen, *Scriitori români de azi*, vol I-IV, Editura Litera, 1998
- Simion, Eugen, *Ficțiunea jurnalului intim*, vol I-III, Editura Virtual, 2010
- Spăriosu, Mihai, I., *Resurecția lui Dionysos*, Editura Univers, București, 1997
- Shahar, Shulamith, *Childhood in the Middle Ages*, Routledge, 1992
- Taylor, Charles, *The Ethics of Authenticity*, Harvard University Press, 1992
- Taylor, Charles, *Modern Social Imaginaries*, Duke University Press, 2004
- Taylor, Charles, *A Secular Age*, Harvard University Press, 2007
- Tacciu, Elena, *Eminescu. Poezia Elementelor*, Editura Cartea Românească, București, 1978
- Van Gennep, Arnold, *Riturile de trecere*, Polirom, Iași, 1996
- Vovelle, Michel, *Omul luminilor*, Editura Polirom, 2000
- Wunenburger, Jean-Jacques, *Filozofia imaginilor*, Editura Polirom, 2004
- Zelizer, Viviana, *Pricing the Priceless Child: The Changing Social Value of Children*, Princeton University Press, 1994

Volume colective

- Braga Florin (coordonator), *Concepte și metode în cercetarea imaginarului*, Editura Polirom Iași, 2007
- Duby, Georges și Aries, Philippe, *Istoria vieții private*, Editura Meridiane, disponibilă online la adresa https://www.academia.edu/4745755/Istoria_vietii_privateGeorges_Duby
- Garin, Eugenio coord., *Omul Renașterii*, Editura Polirom, 2000
- Frevort, Ute și Haupt, H.G, *Omul secolului al XIX-lea*, Editura Polirom, 2002

- Frevert, Ute și Haupt, H.G, *Omul secolului XX*, Editura Polirom, 2002
- James Allison & Prout Alan (editors), *Constructing and Reconstructing Childhood*, Routledge, Taylor&Francis Group, London and New York, 2015
- Prout, Alan (editor), *The Body, Childhood and Society*, Macmillan, 2000
- Podoabă, Virgil (coordonator), *Cărțile supraviețuitoare*, Editura Aula, Braşov, 2008
- Tănăsescu, A. și Rață, N. (coord.) *Introducere în Teoria Literaturii*, Ed. Universităţii Bucureşti, 1997

Articole

- Adams, Kate, *Children's view of Childhood*, online www.oxfordbibliographies.com
- Barberger, Nathalie, *La littérature et l'enfantillage : le désir de voir et de savoir*, *Savoirs et clinique*, 1/2005 (no 6), p. 121-131
- Brembeck, Helene, *Children and the Body*, online www.oxfordbibliographies.com
- Bülher-Niederberger, Doris, *Innocence and Childhood*, online www.oxfordbibliographies.com
- Chivu, Marius, *Copilăria și complexe ei*, *România literară*, Nr 28/2004
- Duane, Anna Mae, *Gender and Childhood*, www.oxfordbibliographies.com
- Da Silva, Amancio, *Literature children - child as a textual protagonist*, *International Journal of Elementary Education*, 2014
- „80”-iștii despre copilărie, interviurile realizate de Mihail Vakulovski, revista Tiuk, nr 42, *Kopilozaur*, <http://www.tiuk.reea.net>
- Flegel, Monica, *Literary Representations of Childhood*, online www.oxfordbibliographies.com
- Georgieva, Margarita, *Childhood in English Literature*, <https://hal-unice.archives-ouvertes.fr>
- Geertz, Clifford, *Lupta de cocoși în Bali ca joc*, eseu din *Interpretarea culturilor*, Editura Tact, 2014
- Loo, Hannah, *Children in Postmodern Literature: A Reconstruction of Childhood*, University of Hawaii at Hilo, Hawaii Community College, HOHONU 2012 Vol. 10
- Metz, Stephanie, *Romanticism and the Child: Inventing Innocence*, online <http://www.bl.uk/romantics-and-victorians/articles/perceptions-of-childhood#>
- Reynolds, Kimberley, *Childhood and children's literature, Romanticism*, online <http://www.bl.uk/romantics-and-victorians/articles/perceptions-of-childhood#>

Dicționare

1. *Dicționarul Biografic al Literaturii Române*, coordonator Aurel Sasu, Editura Paralela 45, Pitești, 2006
2. *Dicționarul Explicativ al Limbii Române*, Editura Univers Enciclopedic, 1998
3. *Dicționarul General al Literaturii Române*, coordonator Eugen Simion, Editura Univers Enciclopedic, București, 2005
4. *Dicționar de simboluri*, Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain, Editura Artemis, București, 1995
5. *Dicționar de mitologie generală*, Kernbach, Victor, Editura Albatros, București, 1995

Imaginarul copilăriei în romanul românesc

Rezumat

Lucrarea de față reprezintă un studiu al imaginarii copilăriei, cu aplicație pe proza românească de mari dimensiuni, în special romane, dar și câteva nuvele și memorii considerate reprezentative pentru literatura noastră modernă și contemporană. Începând cu o sinteză a principalelor direcții teoretice care au impus conceptul de imaginar, studiul se continuă cu o parte analitică și comparativă a diferitelor elemente ale imaginarii copilăriei. Cercetarea pune în discuție raportul dintre imaginile arhetipale și cele ancorate istoric și social în discursul literar ficțional al copilăriei. Lucrarea urmărește, de asemenea, modul în care supraviețuiesc arhetipurile în literatura contemporană. În felul în care este reprezentat în romanele corpusului, imaginarii copilăriei poate fi privit ca un construct ce se extinde pe două axe majore: interioritate-exterioritate. Primeia i se asociază percepția asupra sinelui, experiențele senzorial-corporale; celei de-a doua îi corespunde percepția asupra lumii: experiențele de socializare-comunicare/joc/limbaj.

The Imaginary of Childhood in Romanian Novel

Abstract

This study aims to investigate the imaginary of childhood in Romanian prose, mostly novels, but also few short-stories and diaries which are significant in our literature. Starting with a summary of the most important theories which imposed the concept of imaginary, the research continues with an analytical and comparative look at different aspects defining the imaginary of childhood. The study questions the relation between the archetypal images and the ones which are socially and historically conditioned, in fictional literary discourse about childhood; also it follows the way archetypes survive in contemporary Romanian literature. Based on the novels of the corpus, the imaginary of childhood could be viewed as a construct extending on two major axes: the inside and the outside. The former is associated with the perception of self and body/ sensorial experiences. The latter includes the perception of the world (i.e.) all the socializing experiences (communication, play, language).

Curriculum Vitae

RADU Diana (căs. TĂTĂRUŞ)

Informații personale

Telefon:

Adresa de e-mail: tatarusdiana@unitbv.ro

Educație și formare

Tipul de formare: postuniversitară- studii doctorale cu frecvență

Perioada: 2014-2017

Instituția: Universitatea Transilvania din Braşov

Facultatea de Litere

Domeniul: Filologie

Aria tematică: Literatură română

Tipul de formare: studii de limbă engleză

Perioada: 2011-2013

Instituția: City and Guilds of London Institute

Specializare: limba engleză

Tipul de formare: studii de masterat

Perioada: 2009-2011

Instituția: Universitatea Transilvania din Braşov

Facultatea de Litere

Specializare: Limbă și literatură română

Tipul de formare: studii de licență

Perioada: 2006-2009

Instituția: Universitatea Transilvania din Braşov

Facultatea de Litere

Specializare: Limbă și Literatură Română/ Limbă și Literatură Franceză

Curriculum Vitae (English)

RADU Diana (căs. TĂTĂRUŞ)

Personal information

Telephone:

E-mail address: tatarusdiana@unitbv.ro

Education and Training

Name of the training: Doctoral studies (3rd Cycle)

Dates: 2014-2017

At: „Transilvania” University of Braşov

Faculty of Letters

Department: Literature and Cultural Studies

Field: Romanian Literature

Name of the training: English Studies

Dates: 2011-2013

At: City and Guilds of London Institute

Field: English Language

Name of the training: Master Degree Programmes (2nd Cycle)

Dates: 2009-2011

At: „Transilvania” University of Braşov

Faculty of Letters

Area: Philology

Field: Romanian Language and Literature

Name of the training: Bachelor of Arts Degree (1st Cycle)

Dates: 2006-2009

At: „Transilvania” University of Braşov

Faculty of Letters

Area: Philology

Field: Romanian Language and Literature/ French Language and Literature

Lista selectivă de lucrări publicate prin programul de studii doctorale:

A. Articole științifice publicate în reviste de specialitate:

1. „Boys and Girls as Characters between Stereotype and Unconventional Representation”, în revista *Bulletin of Transilvania University*, Series IV- Philology and Cultural Studies, Vol 8 (57), No 1/ 2015, pp 73-80.
2. „Copilăria-o narațiune a prezentului?”, în revista *Vatra*, Revistă lunară de cultură (teorie, istorie și critică literară) editată de Uniunea Scriitorilor, Consiliul Județean Mureș, Nr 12, „Narațiuni ale prezentului în societățile post-totalitare”, 2015, pp 70-73.
3. „Childhood in Romanian Literature - a beneficial delay? History playing the Two Faces God”, în revista *Bulletin of Transilvania University*, Series IV- Philology and Cultural Studies, Vol. 10 (59) No. 2 – 2017, 117-122
4. Spre publicare „Expresii ale imaginarului arhetipal al copilăriei în romanul românesc” în revista *Vatra*, Revistă lunară de cultură (teorie, istorie și critică literară) editată de Uniunea Scriitorilor, Consiliul Județean Mureș

B. Lucrări științifice susținute în cadrul unor conferințe și publicate în volum:

1. „Globalization- a descriptive approach”, în vol. *Studies on Literature, Discourse and Multiculturalism Dialogue*, Section: Literature, editor Iulian Boldea, Târgu Mureș, Editura Arhipelag XXI Press, 2015, pp 932-939
2. „Representations of Evil in Romanian Novels about Childhood”, în vol. *Convergent Discourses. Exploring the Contexts of Communication*, Section: Literature, editori Iulian Boldea și Dumitru Mircea-Buda, Târgu Mureș, Editura Arhipelag XXI Press, 2016, pp 614-623.

3. „L'enfance – une narration du présent?”, în vol. *Narratives of the Present in Post-Totalitarian Societies*, editori Rodica Ilie, Adrian Lăcătuş, Dan Botezatu, Braşov, Editura Universităţii Transilvania, 2015, pp 267-279

4. „Ioan Groşan- Jocul puterii şi puterea jocului”, în vol. *Literatura română contemporană. Florin Iaru şi Ioan Groşan. Lucrările Colocviului Naţional Universitar de Literatură Română Contemporană*, Ediţia a XII-a, editori Adrian Lăcătuş, Georgeta Moarcăş, Braşov, Editura Universităţii Transilvania, 2015, pp 116-125